بۆچی لە ڕۆژهەڵاتی ناوین، بەردەوام شەڕە ؟ .. نووسینی باستیان بەرنەر

و. لە ئامانییەوە هێمن بەرزنجی

-

کوشتار لە سوریا،شێ لە عێراق و هەرای بە بانوو لەسەر ئیسرائیل. لە هیچ دەڤەرکی جیهان دا، هێندی ڕۆژهەڵاتی نزیک خوێن ناڕژێت.
سنووورکان،هەر چەنک بن،شتێکی بەهادارن. جا وەک دیوارێک بن، لەسەرووە بە تێلی دەکاوی گیرابن، یان وێنەی پڕڕژین وابن، یاخود لە چێشنی شووراییکدا، بە گوێنی پێ لە خێ هەچنرابن لە بیابان دا، وێیان هاوچێشنی هێلێکی خیاڵی،کە تەنیا لەسەر نەخشە دەبینرێن.

سنووورکان باشن، ئەگەر بێت و دوو شت بەجێبهێنن:

لە لایەک ئەگەر بێت، لە ناوەوە مرۆڤکان یەکبخەن، ئەوانەی زەر لەیەک دەچن، و دەتوانن لەبەرامبەر پرسیاری "کە دەبێت حوکممان بکات" ؟ هەک بکەون. هەروەها ئەگەر لە لایەکی دیکەوە، ئەوانەی لەدەرەوە دەمێننەوە و لەگەڵ ئەوانەی ناوەوەدا هەرگیزاو و هەرگیز لەسەر یەک وەڵام ناتوانن یەک بگرن.
هەردوو لایەنکە هاتونەتە دی، ئایا سنووورک ئامرێکی هەکوپکی و هەکخستنە. ئەگەر نا، داخە سنوور گەرەنتی زیبروزەنگە.
لازقیە،شارکە لە سوریا و دەکەوێتە سەر دەریای ناوەڕاست و کەنارکی جوان و خێشی هەیە. ئەم هاوینەش خەک لەوە دەچنەوە بێ، بە ئەوەی خەیان بدەنە بەر پرژی شنەی شەپاڵی بەرز و نزم بوونەوەی ئاوەکی، بەدەم هاژی نەرگەلە کەشانەوە. هەروەها ئەدلیبیش شارکە لە سوریا. لەوە خەکەکە، بەرمیلی بەمبا هەڵاهەڵایان دەکات. لەسەرەتای ئەم ساڵ لە گوندکی نزیکی ئەم ناوە، چەند وێنەیە بە جیهاندا بڵاوبوونەوە، منداڵ بە گاز کەوتوون و دەمیان کەفی لێنیشتبووە.

ئەم دوو شارە تەنیا (١٢٠) کم لەیەکەوە دوورن. هەردوو شارکە لە لایەن بەشار ئەسەدەوە حوکم دەکرێن. زەرینەی دانیشتوانی لازقیە

عەلەوین و ئەمە بە باش دەبینن. زەرینەی دانیشتوانی ئەدلەب سوونین و دەیانەوە بشار بوخنن. ئەمانە مرۆڤکان،کە لە ناوەوان، بەلام حەز دەکەن لەدەرەوە بمننەوە. بەلای ئەمانەوە، سنووری دوور و درژ، دیواری بندیخانەیە.

عەلەوی و سوونننی لژر یەک دەستاتدان و حزیان دکرد دوویان هبوایە.
چند سەد کیلەمترە بولاوە بارو رژهەلات، نیشتمانی کوردانە. وەاتک زنجیرە چیا و ووباری گورە و بە خوە و دەە و نشوی قووی تدایە و پدا تدەپەە و هورها بە ژمارەیکی زر لە سنوور: سنووری سوریا ـ تورکیا، عراق ـ تورکیا، سوریا ـ ئراق،ئران ـ تورکیا، عراق ـ ئران دوری گیراوە. کورد لە چوار دەوەتدا دژین، پیان خش بوو، یک دەوەتیان هبووایە، یکە کە خیان لناویدا بوونایە.

لە چەەوانییکی گردەکیی چند سەد کیلەمترە بولاوە، خواروی رژئاوا، دیسان محەمەد ناسر، کە تەمنی ١٧ ساەە، لە رژئکی هاوینی ٢٠١٦ دا دوو کیلەمتر بلاوە دچتە گوندکی دراوسەوە. لەوە هەدکوتتە سر ماەک و خی دخزنتە، ژووری منداەکانەوە ، کچکی منداەکی ١٣ سالی لە جگادا خوتووە. دداتە بر چەق تا دیکوژە. محەمەد، هیچ شتکی تایبەتی لگەە ئەو کچدا نییە، بەەام ئەو کچە لە ناوچەی کریات ئربا، دکەوتە کرتی رژئاوای فلستینەوە دژی. ئەمە کوشتنکی سیاسییە. ئەوی فلستینی ئیسرائیلییکی کوشتووە، لە پناوی ئەوەی پیامک بە حکومتکە ەوانە بکات و بەە: ئەمە وەاتی ئەمە!.
چن دبەت سنوورک، پ مانا، جیاوازی بکات لە نوان یکە لە ناوەوە و یکە لەدەرەوە؟.

وای دادنین، پیاو لناو کشتییکی ئاسمانیدایە و لسر وەاتی عرەب لسرخ دفەە. سیرکردنکە بشی دریای ناوەاست تا سنووری برزاییکانی ئران دکات، لە زنجیرە چیاکانی ئنادەەوە تا کندەوی فارس. وای دادنین پیاو هر یک لە دانیشتوان، لسرەوە وەک نوکتیکی بچووک دبینە.
٨٢ ملیەن ئرانی،٨٠ ملیەن تورک، ٣٨ ملیەن عراقی،٢٨ ملیەن سعودی عرەبی، ١٧ ملیەن سوری، ٨ ملیەن لوبنانی، ٨ ملیەن ئردنی،٨ ملیەن ئیسرائیلی،٥ ملیەن فلستینی.

وننیک لە ٢٧٤ ملیەن پیکسل/Pixel خاەوە. ئگر پیاو هروا

ئامان بکات، کەوا هەموو ئەو مرۆڤانەی لەگەڵ سنووری وەتەکیان و فەرمی دەسەڵاتەکیان ئاسوودە و بەختەوەرن، وەک پیکسلی سپی ببینین و ئەوانەی دیانەوەی سنوور و سیستەمەکان بگەڕێن، پیکسلی ڕەشن. پیاوی چاوی دەکەوێتە سەر هووبارەکی زەری ڕەش، کە وەک وەرمی شرپەنجە بڕبڕتە ناوچەکە.

لە ڕۆژئاوای عێراق، سوونەکانەکان دژی حکومەتی شیعەکان، لە بەغدا وەستاونەتەوە. لە ڕۆژهەڵاتی سعودیە، شیعەکان ڕکیان دەبێتەوە، لە حکومەتە سوونییەکیان لە ریاز. کەناری ڕۆژئاوا، غەزا، ناوچە کوردییەکان، ڕۆژهەڵاتی سوریا هەمووی ڕەش دەنوێنێت.
Middle East,Proche Orient,Naher Osten، ڕۆژهەڵاتی نزیک، ئاسایی بە هەر زمانێ، ئەم دوو وشەیە بخەیتە ناو مێشکتەوە هەمان فلیم لەدەداتەوە.
تیرۆریستە ڕیشدارەکان، ئەوانەی خەیان دەتەقێننەوە. چاوەنوێرە گەرتووەکان، خانوو و ماڵی بەمباران کراوی داربەسەر بەردەوە نەماو. پیکاپی چەک لەسەر دابەستراو، جەنگ لە سوریا. کوشتار لە عێراق. خەبات لە تورکیا. ئاپۆیین لە ئیسرائیل. پڕۆپاگەندای تیرۆریستی لە هەموو شوێنێ. لە سەد ساڵی ئابووردووەدا نزیکی ٨٠ جەنگ و قەیران لە ڕۆژهەڵاتی ناوین ڕووی داوە. نزیکی ٦،٥ ملیۆن کەس کوژراو و مردوون. ژمارەی زیاتریش بوو بێت.

چۆن ئەمە ڕوو دەدات؟ بۆچی بە تایبەت ڕۆژهەڵاتی نزیک بۆتە شانۆی خوێنی بە ناهەق ژاو و بە خوێن تینوو؟
وەڵامی ئاسایی و باو دەڵێت: گەلانی فرە، ئاینزای زۆر لەم دەڤەرە تەسکەدا، کوابوبە کەفوکۆ و تووندیی ئایینی. بگومان ئەمە تەنیا لە سەرنجدانی سەرەتاییدا جێی باوەڕهێنانە، هەروەک کتێبکی خراپ بە بەرگکی جوانەوە. کە بەڕاستی گرفکەتی تێبگات، بۆچی جەنگ لەم بەشەی جیهان دا، کەتایی نایەت، پێویستە ئاوە بە سەدسالە، پێش ئێستا بداتەوە ، بە ئەو سەردەمەی،کە ئەم سنووورانەی ئێستا نەبوون. ئەوەی لە ئەمەدا بە " ڕۆژهەڵاتی ناوین" ناسراوە، تاکە ئیمپراتۆرێتکی بەهێزی بەسەرچوو هەبوو. ئەم ئیمپراتۆرێتە عوسمانییە کە لە کۆنستانتینۆپل، ئەمڕۆ پێی دەووترێ ئێستەمبوڵ، لە لایەن کەسکەوە بە خەی دەوت سوڵتان، حوکم دەکرا.
٧٠٠ سەد ساڵ ئەم ئیمپراتۆرێتە درێژەی کێشا و لە سایەیدا گەلان و ئاینەکان دژیان، تورک، عەرەب،کورد، موسڵمان، کریست و جولەکە، بە شێوەیکی گونجاو بە ئاشتی پێکەوە هەڵیان دەکرد.
بگومان هەرا و ناکەکی هەبووە، جارە و جاریش جەنگ، لە بە تەکەا

پێکەوە، سەر سووڕهێنەرانە باش گوزارانیان دەکرد. نهێنییەکە ئەوەیە ئەتەنامییەکی فراوان، بەرپرسیارێتی خەیی لە دەوڵەتەکدا بە سنووردا هەبوو.
ئینجا جەنگی یەکەمی جیهانی هات. لە ژێر ئاگری تۆپەکاندا وڵاتان توانەوە و سەرلەنوێ نەخشەکێشرانەوە. دەسەڵاتدارێتی داڕمان و هی نوێ دروست بوونەوە. ئەمە لە ئەوروپا ڕووی دا، بەڵام زیاتر بە ڕژهەڵات. لە ئیمپراتۆرێتی عوسمانی چەندین دەوڵەت کەوتەوە، هەڵە سەرکیەکانیان لەمەدا، پیاو لە پەخشی هەموو دەنگوباسەکاندا دەبینێ. شەڕ و شۆڕ نوێکەیان، حەتمی نەبوو. بەڵکو ئەوە سیاسەتکار و جەنەڕاڵەکان، دیبلۆماتکاران و سیخوڕەکان، ئەوان بڕیاریان دەبرد، سەربازەکان، ئەوانەی کە شەڕیان دەکرد، هەندێک بە چەکی مەدەرن و هەندێکیش بە ئاوشاندنی شمشێر بە سواری حوشترەوە.
بەڵام بڕیاردەر ٣ کەس بوون. دووانیان خاوەن بیروباوەڕ بوون، یەکەکیان هەڵپەرست بوو. هەر سێکیان بڕیتانی بوون. هەرسێکیشیان ئامان و چاوەڕوانییەکی تەواویان لێوە هەبوو، کام سنوورگەلێک، دەبێت دوای جەنگ ڕژهەڵاتی ناوین ڕێک بخات.
بەداخەوە ئامانەکانیان پێکەوە نەدەگونجان.
کە بیر لەو بڕزم و هەرایەی ئیمڕۆ دەکەیتەوە، ساڵ بە ساڵ دەتباتەوە بە ڕابووردوو، هەر وەک هەڵدانەوەی دەفتەری وێنەی بزێک بە دواوە، هەتا ئەو شوێنەی پیاو، لە کۆتاییدا دەگاتە سەر ئەو ٣ دەموچاوە.

لای ئەفسەر تۆماس ئێدوارد لەورانس Thomas Edward Lawrence، کە لە ساڵی١٩١٧ وەک هەڵکەوت، یەکێکە لە مێژووی پاڕەوانێتی تراژیدیایی مەدەرنە بە نووسینەوە.
لای ئەرستۆکرات مارک سایکس Mark Sykes دەربارەی ئەو، نووسەری ئەمەریکی Scott Anderson بە کورتی دەنووسێ: "زۆحمەتە کەسێک بدزێتەوە، کە لەسەدەی بیستەمدا بە نێتی خراپی شەڕانی و بە سوپا بتوانێ ببێتە هەکاری ئەو هەموو وێرانکارییە".
لای کیمیاکار خایم وایزمان Chaim Weizmann ، کە لەڕاستیدا دەبوو لاوازترینی ئەو سیانە بوایە، بە بە دامو دەزگایەکی سیاسی ، بە پارە، لۆگۆ ئەوشدا، لە ئاکامدا گەورەترین سەرکەوتنی بەدەست هێنا.
ئەنگێ سوریا ئەمڕۆ نە سووتایە، لەوانەیە کورد خاوەنی دەوڵەت بووایە، بەکو محەمەد هیچ کچێکی نەکوشتبایە بە چەقۆ، گەر بهاتایە ئەم سێ کەسە، پێش سەد ساڵ لەمەوبەر، بە جۆرێکی تر مامەڵەیان بکردایە.

مژووی هاوبەشی ئەمانە لە بڕیارەکانی ناوین دەست پێ ناکات، بەڵکو لە لەندەنەوە، داون ستریت 10 Dawning Street لە شوێنی دانیشتنی، سەرۆک وەزیرانی بەریتانیا، کاتێ لە پاییزی ١٩١٥ دا، ئەندامانی کابینەی جەنگ، بەسەر نەخشەیەکی گەورەدا دەچەمنەوە و پرسیار لە خۆیان دەکەن: چۆن ئەمە بگیڕی لەوە بکەین، کە ئەمسان شکستی بهێنەوە؟

سەربازەکان جاران لە چاڵە قوڵاییەکانەوە هەڵدەگڵان، بە ئاکردن، ووەو بەرەی ڕۆژئاوا و هەموو بڕیارێک بە ووبەووی نوێی دژ بەیەکتر. ئەمانەکان لە لایەک و بەریتانی و فەرەنسییەکانیش لە لایەک،وەک گورگێکی دەندە کە ژیانی ملیۆنانیان هەژموشی و فلیقاندەوە. پرسیار ئەوەیە: کێ زیاتر بڕگێ دەگرێت؟
حکومەتی بەریتانی مەترسی لە نیشتبوو: ئەمانیا و سوڵتانی عوسمانیش وەک لایەنگری ئەمانیا هاتبووە جەنگەکەوە و تازە بە تازە، بانگەوازی لە هەموو موسڵمانانی جیهان کردووە، بە شێوەی پیرۆز/ جیهادیان لە دژی هاوپەیمانان.

لە ژێر کۆڵی دەسەڵاتی کۆلۆنیالی ئینگلیزدا، ملیۆنان موسڵمان دژیان. لەم پایزی ساڵی ١٩١٥یەدا لەندەن بە خڕایی پێویستی بە بیرکەوەیەکی ستراتیژی هەبوو.
کۆمیساری باڵای بەریتانیا، لە میسر هاتێ قسە. ئەو بەیوبەری دەسەڵاتی کۆلۆنیالی بوو، لە قاهیرە هاوکارەکانی دەستیان کرد، بە داشنی نەخشەیەک، کە هەر دوو ئامانجەکە لە خۆ بگرێت وئامانج بپێکە: ئابوونی مەترسی داری موسڵمانەکان بخنکێنێ و ئەمانەکانیش بە چەکدا بهێنێت.

ئەو کاتە، ماوەی چەند هەفتەیەکی کەم بوو، پیاوەک لە قاهیرە دژیا، تازە پێی نابووە تەمەنی ٢٧ ساڵییەوە و باڵای هەر ١،٦٥ م بەرز بوو، لەگەڵ ئەو تەمەنە کەمەیشیدا، ڕەنگە باشترین کەسی ڕژەهەڵاتی ناویناسی حکومەتی بەریتانی بوو – بە لانی کەمەوە ئەو وا خۆی دەبینی – ناوی ت. ئی. لەڕانس بوو.

هەر لە تەمەنی گەنجییەوە بە تەنیا، ووە لە ڕژەهەڵاتی ناوین کردووە و سەردانی قەڵای خاچپەرستەکانی دەکرد. دواتر لە سوریا دەستی کرد، بەکارکردن لە چاڵ هەکەندندا. لە خواروی فەلەستین هونەری نەخشەکێشان/ کارتۆگرافی بیابانی دەکرد. زمانی عەرەبی بە ڕەوانی دەزانی و خەڵک و کولتوورەکەی چاک دەناسی، ئیدی ئەو بوو، دەزگا سیخوڕییەکانی خاوەنشکۆی، هەر زوو لەگەڵ شێ هەڵگیرساندا،

بەکرێیان گرت و هەنیانە ریزی خیانەوە.

لە بارەگای ئیدارەی بەریتانی، لەڤانس نەخشیەکی گەورەی دەستاتی عوسمانی هەڵواسی. هێندە جاریش دواتر شتی دەنووسی، لەبەردەم نەخشەکەدا چەندین خولەک دەوەستا، و بیری قوڵی دەکردەوە، لە هەندەکانی وڵات ، کە لە لایەن سوپەتانی کۆنستانتینۆپڵی دوژمنەوە کۆنترۆڵ کرابوو.

بۆنام ئایا بۆ ڕاستی ئەو کۆنتڕۆڵی کرد؟

چەند هەفتەک پێشتر لە هاوینی ١٩١٥ دا، نامەیەک گەیشتە قاهیرە، هەر زوو نهێنیەکی بوو، جێی بایەخی بەریتانییەکان. شەریف حوسەین، سەرۆک هۆزێک لە مەککەوە، بەدەستاترین پیاوی نیوە دورگەی عەرەبی. حوسەین خۆی لەگەڵ دەستاتی سوپەتانی عوسمانیدا کاری دەکرد، لە کە شڵە هەڵگیرسا، پیاو هەوە دەدات بارودۆخە بقۆزێتەوە. حوسەین خۆونی بە دەستاتێکی عەرەبی فراوانەوە دەبینی. ئەو دەیویست سنووڕێک بکێشێ، بە دروستی لەو شوێنەدا، کە ئیمڕە سنووری تورکیا و سوریای پێدا تێدەپەڕێ. ئەگەر بڕێت و سوپەتان، بەشی سەرەوەی سنووڕەکە تورکیا لە خۆی بگرێ،، بەشی خواروەی وڵات، کە بە زمانی عەرەبی قسەی تێدا دەکرێ، حوسەین بە خۆی دەویست. ئەوەش قەبارەیەکی فراوان بوو، پێکهاتووە لە سوریا و لوبنان و عەراق و ئیسرائیل و فەلەستین و ئەردەن و تەواوی نیوە دوورگەی عەرەبی.
حوسەین لە نامەکەیدا، تکای مامەیەک دەکات لە بەریتانییەکان: ئەو عەرەبی بەرەو یاخیبوون و ڕابوون بە ڕووی سوپەتان دا بردوو و هاوکاری بەریتانییەکان دەکات، تا جەنگەکە ببڕنەوە، بەرامبەر بەوە بەریتانیەکان یارمەتی بدەن، دوای سەرکەوتن دەوڵەتێک دابمەزرێنێ.

بەرپرسی لەڤانس لەندەنی، لەم ئۆفەر و داوایە ئاگادار کردەوە. بیرکەی ئۆفەرەکە سەرنجڕاکێش بوو، لە دژی جیهاد، لە لایەن پیاوەکی ریش سپیەوە ڕاگەیەندراو، بە پێچوانەی سوپەتانەوە، شەریف ناو و ناونیشانی پیرۆزی هەبوو، بە هەی ئەوەی لە نەوەی پێغەمبەرە. لە بارەگای بەریتانییەکان، بە خیان خۆیان دەکردەوە: عەرەب لە ناوەوە دەستاتی عوسمانی هەدەوشێنێتەوە و قەدپاڵی ئەمانەکانیان لە خواروی ڕۆژهەڵاتی ئەوروپاوە ڕووت دەکردەوە. هەر لە پەکدا ئەمانەکان، بەرەی سێیەمیان لە بالکان بە ڕووداکرایەوە، ناچاری چەکدادانیان کردن.
ئەم نەخشەکە دەیتوانی بیار لەسەر چارەنووسی جەنگ بدات. جا پیاو چی هەیە بیدەنێ؟ دەوڵەتێکی عەرەبی پاش تەواوبوونی جەنگ؟ تا ئەو

کات،زەر شتی دیکە دەتە پێش و هەزار دەور دەگێڕێت.

لەندەن ئەم بەرنامەیەی گرتە بەر

بە بەریتانییەکان، ئەم سەودایە لەگەڵ حوسەین دا، سوودێکی گەورەی هەیە: ئەوان دواتر شتەکە دەدەن و کەچی دەستبەجێ هەڤکێی وەردەگرن. لە قوڵایی وەاتی عەرەبییەوە، دەست کرا بە ئامادەکاری یاخیبوون و ئاستبوونەوە. لە قاهیرە لێانس خۆشحاڵ بوو، کە حکومەتەکەی بە هەی هەکارێکی ستراتیژییەوە، گفتی دامەزراندنی دەوڵەتێک دەدات بە عەرەب، لەرانس پێی وابوو بەراستی عەرەب شایستەن. لەرانس رەزی بە عەرەب هەبوو. هەر بە گەنجی کاتە خاوەنی هیچ نەبوو، بە خەیی و نەخشەیەک و کامەرایەک و دەمانچەیەکەوە، گەشتی بە بیابانەکاندا دەکرد، بەردەوام ووبەووی میواندارای دەستانە دەبوە. کاتەکیش دوایی کاری هەکەینی دەست پێ کرد، زەری حەز لەو ئیشە دەکرد. یەکێ لە کرێکارەکان، گەنجێکی سووری بوو، سەرەتا بووە یاریدەدەری و پاشان بووە باشترین هاوڕێ.

"ئەم وەاتە بە بەگانە زەر خەش و نایابە. بە ئەوەی ئەم هەستە بە وشە دەربڕین" : لێانس لە ۱۹۱۲ دا بە دایک و باوکی دەنووسە: ئەوە سێ ساڵ تێپەڕی، کەوا حکومەتەکەی خەی گەرەنتی سەربەخۆبوونی دا بە عەرەب،ئەو بەیاری گردبەانەی داوە هەموو شتێک بکات لە پێناوی جێبەجێکردنی ئەو گفتەدا، کە بەڵاستی حوسەین سنووری دەوڵەتەکەی بە دیاری بکرێت. لە لایەکی دیکەوە هەواڵی سەوداکەی لەگەڵ حوسەین دا،شێکی دروست کردووە. لە مانگی نۆڤەمبەری ۱۹۱۵،دیبلۆماتکارانی بەریتانی چاویان دەکەوێت بە Francois Georges – Picot پاشکۆ و وابەستە، لە سەفارەتی فەرەنسی لە لەندەن، پیکە هاوپەیمان و دەستە، بەڵام ساتە بەریتانییەکان باس و خواستی عەرەبیان پێ ڕاگەیاند، وتی " تەواوی سەربەخەیی" وەک بەشداربوویەک دەستی پێوە دەگرە.

دوای ئەوەی ئەو هەموو فەرەنسییە کوژران،پیاو ناتوانە هەزی تاڵانی جەنگ لە ڕژهەاتی ناوین بەخەایی ببەخشە. پیکە ئەم قسانەی کرد. " ئەو باسی سوریا و فەلەستینی کرد،ئایا وەک نەرمانی سەر بە فەرەنسا دەبن" .

سیاسەتی دەرەوەی فەرەنسی و هەروەها بەریتانی،جاران سیاسەتێکی کۆلەنیالی بوو. پاریس و لەندەن جیهانیان بەسەر خەیاندا دابەش کرد بوو. فەرەنسییەکان لە ڕژئاوای ئەفریکا دەسەاتدار بوون و

بەریتانییەکان لە ڕۆژهەڵاتی ئەفریقاوە بەسەر هیندستان دا دەکشا، هەتا ئەقیانووس.ئەم جەنگە بە جاری یەکەم،دژمنێتی باڵادەستی و هێزموونداری سازداوە و پێویستە فڕانسا سوودی لە ببینێ.

پیکەی پەیامێکی ڕوون و ئاشکرای دا بە گوێ لەندەن دا.فڕانسا سوریای دەوێ و خاکی پیرەزی فەلەستینیش و گاڵتەی دەهات بە بیرکەی دەسەڵاتدارێتییەکی گەورەی عەرەبی. بەریتانیا هۆشیار کرایەوە. لەم کاتەدا پێویستیان بە بەزم و هەرا لەگەڵ فڕانسادا نییە. تەوەری پاریس ـ لەندەن بەبەرەی پشتی جەنگی دژی ئەڵمانیایە.
لە لەندەن دیبلۆماتکاران سەرقاڵی ئەوە بوون، چۆن ئەم کێشەیە چارەسەر دەبێت. پەدچە Mark Sykes مارک سایکسی پەرلەمانتاری گەنج، کە باش شارەزای ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستە، بیرکەیەکی پێ بێت؟

سایکس نەخشەیەکی لا بوو،کاتێ لە ١٦/دیسەمبەری ١٩١٥ دا چووە کۆشکی سەرۆک وەزیران. سایکس تەمەنی ٣٦ ساڵ بوو و پێنج ساڵێ ئەندام پەرلەمانێ و ڕۆژهەڵاتی نیزیکی دەناسی و تازە کتێبێکی دەربارەی دۆخەکە باڵاوکردبوەوە. کە زۆر شتی ڕاست نییە کەوا کەس ئاگای لە کەس نییە و ،لەوانەی ئەو بیانییە گوێیان لەو دەگرت،نە سەرۆک وەزیران،نە وەزیری جەنگ و هەروەها نە وەزیری تەقەمەنی David Lioyd George، کە بە هیوابوو.

سایکس گرنگترین سیاسەتمەدارکانی وڵاتەکەی بینی بەو پەڕی باوەڕبەخۆبوونی نەجیبزادەیەکی ئینگلیزییەوە . نەخشەکەی لەسەر مێزەکە باڵاو کردەوە وتی: ” من پێشنیاز دەکەم هێڵێک بکێشین لە e لە تەورێکەوە تا کۆتایی k لە کەرکووک”. ئەو بە پەنجەی بەسەر نەخشەکەدا ڕێشت. هەموو ناوچەکانی سەرەوەی هێڵەکە بڕ فڕانسا بکەوێت: سوریای ئیمڕۆ، لوبنان،خواروی تورکیا، باکووری عێراق.ئەوشی دەکەوێتە خوارەوە هێڵەکەوە دەبێت بە بەریتانیا مێزن بێت. ئیمڕۆی ئیسرائیل،فەلەستین،ئوردن،بەشی گەورەی عێراق و نیوە دورگەی عەرەبی. ئەو پەنجەی سایکس کە ناوچەکەی دابەشکرد،نەدەگونجا بە ئەم جۆرە سنووراندە، نە بە بونیادە ئێتنی و نە بە ئایینییەکان. بە پێچەوانەوە ئەم جۆرە سنووراندە گەلانی دابەش کرد،هێز و بنەماڵەی دابەش بوون بەسەر دوو دیوی یەک سنووردا.

پێشنیازەکەی سایکس ئاماژەیەکی کەلێنیالی بوو،لە بە دەی سەرۆک وەزیران بوو. بەم شێوەیە فڕانسا هەمن دەبێتەوە و بەریتانیای مێزنیش بازنەک دەچێتە پشتەوە. بەگومان سەرۆک وەزیران دەزانێ ئەم چارەسەرە،لەگەڵ ئەو گفتەی بە حوسەینیان داوە بڕ یەک دەکەون.

مسڵمانکان هەر لەمە هەمان وەاتەوەیە.لە ئەو دەبەت چی بکات؟ بەیار بەدات بە عەرەب و دژی فەرەنسا بوستتەوە،زیان بە هاوپەیمانتیەکەی دژ بە ئەمانیا دەگەینە . بەیار بە فەرەنسیەکان بەدات دژ بە عەرەبکان،ەنگە ئەمانە بچنە بەری دوژمنەوە.
سەرکی وەزیران هەردوو لای دەوەت، دەستاوەژی بەدەستهەنانی ئەم ئامانجەش،بریتیە لەوەی پاراستنی مسڵمانکەیە بە نهەنی. عەرەبکان نابە ئاگایان لەو قسانەی لەگەڵ فەرەنسا کردوویانە. ئەگەر ئەوان بەراستی هەر سوور بوون لەسەر ئەوەی دەوەتی خەیان دەوە، ـ دەبەت بەەن جارە بردنەوەی جەنگ پەویستە ـــ پیاو دەتوانە بیانوو بدەزنتەوە. ئاخر فەرەنسا لە هەنووکەدا گرنگترە

کاتە مارک سایکس لەو رەژانەدا داونت ستریتی ١٠ بەجهەشت،کابینەی جەنگی قەناعەت پهەنا،جەوی سیاسەتی بەریتانیا لە رەژهەاتی نیزیک لەدەستی خەیدا بەت. وەزیر باوەی وابوو سایکس زمانی عەرەبی و تورکی دەزانە،کەچی هیچیانی نەدەزانی.
پەنج رەژ دواتر بە یەکەمجار سایکس چاوی بە پیکەی فەرەنسی کەوت. لە ماوەیەکی کورتدا دیکەمەنتەکیان ئامادە کرد، کە کاریکەرەتی وەرانکاریەکە پەلی هاویشت. رەکەوتنامەی سایکس ـ پیکە ،کە تەنیا سە لاپەەیە و نەخشەی ەەژهەاتی ناوینی لە خە گرتووە و کە بەناوجەرگەی دەیدا هەە ەاکەشراوە،کە سایکس پەشنیازی کابنەتەکەی کردوە. سەرەوەی هەەکە بەەنگی شین هی فەرەنسایە و خوارەوەی بە ەنگی سوور هی بەریتانیایە. فەلەستینیش بە شارە پیرەزکانیەوە هەردوو رەکەوتن نەونەتەوەیانە حوکمی تەدا بکرە. لە بەشی ەاستی خوارەوەی رەکەوتنامەکە هەردوو ئیمەزای لەسەر دەکەن و ئەم دیکەمەنتە زەر بە نهەنی پارەزرا.

لە ماوەی چەند حەفتەیەکی کەمدا بەریتانیەکان، وەاتەک کە تازە داگیریان کردبوو، گفتیان دا بیدەن بە دوو لایەنی جیاواز . ئەوە هەر وەک ئەوە وایە دوو شەمەندەفەر بخەیتە سەر یەک سکە و ئینجا بەسەر یەکدا بەەن. هەشتا رەگایەکی دووریان لە نەوانیان دا هەیە،هەروەها کات بەدەمیەوە ماوە، یەکە لە دوو شەمەندفەرەکە لا بدەیتە سەر سکەیەکی تر.

سەرەتا وا دیار بوو سەیهەمین یاری ئیش دەکات.لە مانگی ٥ یونی ١٩١٦ شەریف حوسەینی تاجی سەرکەوتنی کەشکەکەی خەی لە مەککە لەسەر نا و چەخماخەیەکی کەنی بە ەووی قەڵای تورکیدا تەقاندوو،سەرچاوە عەرەبیەکان وا باس دەکەن. لە هەموو شونکی ناوچەکەدا هەزی

بچووکی عەرەبی دەستیان کرد بە دەستوشاندن لە پێگەکانی عوسمانی. ئەمش سەرەتای ئەو ئابوونەیە،کە حوسێین گفتی بە بەریتانییەکان دابوو. هەروەها هەردوو هاوپەیمان دەستیان کرد بە گەورەترین هەرشی ئەم جەنگە. عەرەبەکان عوسمانییەکانیان لە مەککە و جەددە دەرپەراند. پاشان پەلاماردانەکە چەقی و لە هاوینیشدا هاوپەیمانان نەیانتوانی پێشڕەوی بکەن. دوای ٥ مانگ یەک ملیۆن سەربازی کوژران،لە بەرەی جەنگ دوا نەخرا. لە کاتێکدا ستراتیژی هەرش لە لەندەن لە بەرەی رۆژئاوا راوستێندرا و بەدوای بیرەکە و پلانێکی نوێدا دەگەران پیاوێک لە لای عەرەبەکان بوو وازی نەدەنا: ت.ئی.لەورانس.

ساتەوەختە خۆی و هاوکارەکانی لە قاهیرە، بە هەڵوێستنامەی سایکس ـ پیکۆیان زانی، پەکەوە دەیان تەڵەی هات ،هەر وەک چۆن دواتر دەنووسێ،ئەو وا هەست دەکات لە لایەن حکومەتەکەیەوە ناپاکی لە کراوە.چۆن دەکرێ لەم کاتەدا،کەوا سەرەکی ئەمریکا ویلسنWilson Woodrowمافی چارەنووسی گەلانی داوا دەکات، رێکەوتنامەیەک بکەیت ، خواردنەوەکەی بە بیرەکەی کەلەنیالی.

لەورانس بەیاری دا، سایکس پیکە تێک بدات،هاوکاری عەرەب بکات بە بەدەستهێنانی مافەکانیان.ئەو لەگەڵ سیاسەتی دەرەوەی بەریتانیا حسابی خۆی دەکات. لە ئۆکتۆبەری ١٩١٦دا ئۆچێ بە لای عەرەبەکان بە سواری حوشترەوە و عەبایەکی عەرەبیشی بە عەگالەوە بەستووە و دوو عەرەب بەردگاردیشی لەتەکدایە.(٣٠) کاتژمێر بە نەو وەاتی عوسمانی دوژمندا دەڕوات. ئەو بەڵێنەوە بە لای عەرەبە یاخیبووەکان، بە ئەوەی یارمەتییان بدات، بەڵێ ئەو بە بەشداری لە جەنگەکەدا چوو. ئیدی لە ت. ئی. لەورانسەوە بوو بە لەورانسی عەرەب.

لە کاتێکدا کەسێک، لە بیابان، خۆی تەرخان کردووە بە شێ، وەک پاڵەوانێکی مۆژوو،کە سەدەی بیستەم دەیناسێ لە لەندەن پێشهاتە روو دەدات،ناوچەکانی سەرووی هەڵ ،کەمتر پەوەندی بە رۆژهەاتی ناوینەوە هەیە. بەڵام لە هەقیقەتدا هەنگ گرنگترین ناوچەی خۆ لەدادان بێت بە ئایندەی ناوچەکە: لە دیسەمبەری ١٩١٦ دا داڤید لیود جۆرج David Lloyd George دەبێتە سەرەک وەزیرانی نوێ،یەکە لەو پیاوانەی ساڵ پێشتر، بە توانا و شارەزایی خۆی، لەسەر رۆژهەاتی نزیک، مارک سایکسی رازی کرد.
جۆرج بەر لەهەر شتێ، دەبێت جەنگ لە ئەوروپا بباتەوە، بەڵام سەرەک وەزیرانی نوێ، بیرۆای خۆی هەیە لەسەر رۆژهەاتی ناوەاست.لە سانی پێشووەدا بەردەوام پیاوێکی ریشدار،بە پسان سەردانی

دەکرد،کە جلوبەرگێکی شیکی جوانی لەبەردەکرد،زمانی ئینگلیزی بە ئەکسەنتی رووسی دەئاخفی.

ئەو پیاوە خایم وایزمانە Chaim Weizmann. ساتە بە یەکەمجار ساڵە ١٩١٤ جەرجی ناسی ئەو کاتە تەمەنی ٣٩ ساڵ بوو.وایزمان کیمیاکار بوو،یاخود ڕاستتر بڵێم کیمیاکار لەگەڵ حەز و خواستی سیاسیدا.لە ڕووسیا لەدایک بووە، لە ئەڵمانیا خوێندوویەتی و لە سویسرا دکتۆرای بەدەست هێناوە و ماوەی ١٠ ساڵ لە بەریتانیای گەورە دەژی.بەڵام تا ئێستا نیشتمانێک لە ژیانیدا بزرە، کە کاتێک پیر بوو و مرد،حەز دەکات لەوە بنەژرێت.

کێشەکە ئەوەیە ئەو نیشتمانە جارێ نییە. لە وایزمان کردوویەتی بە ئەرکی ژیانی خەی،دروستی بکات. وەاتێک بە جولەکەکان. وایزمان سەرکردەیەکی زایەنی بەریتانیای مەزن بوو و ئامانجی فەلەستینێکی جولەکەیی بوو. بەڵام عوسمانییەکان کە تا پێشتر دەسەڵادار بوون بەسەر فەلەستیندا،نایانەوێ شتێ بزانن. هەڵبەت ئێستا جەنگ و لە جەنگدا شتەکان دەکەونە جووڵە.

وەک ت.ئی. لەڵانس ،وەک مارک سایکس، خایم وایزمانیش گرەکەتی سنووردێک ڕابکێشێ. وەاتی کتێبی پیرەز، لە نەوان دەریای ناوەڕاست و ئەردەن دا،پێویستە سەرلەنوێ بتەوێ بە نیشتمانی جولەکە. ئەو مرۆڤانەی لە ڕووسیا و پۆلۆنیا لە گێتۆکاندا ئازار بەدەست ڕاودوونانەوە دەچەژن ،هەروەها جولەکە لە ئەڵمانیا و فەرەنسا و بەریتانیای مەزندا، لای ئەمانە هەمیشە و لە هەر شوێنکەدا دژە جولەکە دەبێتە مایەت بە ئاگا هاتنەوەی نیشتمانی .

وایزمان دەیەوێ بەریتانییەکان رازی بکات،دوای جەنگ فەلەستین بدەنە دەست جولەکە و بە ئەم خواستە تەدەکۆشێ. توانای ڕێشنبیری یارمەتی دەدا، هاوڕێ خاوەن کاریگەرێتەکانی لە ساڵانی یەکەمی جەنگدا وایزمان خەرا ڕێگای بەرەو لای پلە باڵاکانی دەستێ و تاقمی بەریتانیا مەزن بدەزێتەوێ هەروەها بە لای وەزیری تەقەمەنی جەرج، کە لەم کاتەدا کارپێکردنی بە بلیمەتێکی کیمیاکار هەبوو.

جەرج پێویستی بە ئێسیتەن بوو،ئەم مادە کیمیاوییە بە دروستکردنی تەپ تەقاندن بەکار دێت. وایزمان شەو و ڕۆژ کاری دەکرد و توانی داهێنانێکی نوێ بکات ،ئەویش لەماوەیەکی کورتدا بڕێکی زۆر ئێسیتەن بەرهەم بهێنرێ. لە هەموو گفتوگۆیەکدا، لەتەک جەرج دا، وایزمان ،سوود و قازانجی دەوڵەتێکی جولەکەی لە فەلەستین بە بەریتانیای

مەزن جەختی دەکردەوە. داخۆ ئەم دەوڵەتی جولەکەی وا، نابەتە بەشێک لە پردی بەستنەوەی میسری بەریتانیا بۆ هیندستانی بەریتانیاوە؟ ئاخۆ فەلەستینی جولەکە ناگونجێ لەگەڵ وێنەی جیهانی کریستی ـ جولەکەیی باوەڕ و ئیمانی جەرج دا؟ ئەڕێ ئەوە دادپەروەری نییە، جولەکە ئەم میللەتە بە وەاتە،لە فەلەستین،ئەم وەاتە بە میللەتە،ڕەگەیان پێ بدرێ نیشتەجێ بن؟ وە ئایا وایزمانی ئەمەکدار، شایستەی پاداشتێک نییە، بەرامبەر بەو کاری دروستکردنی تەقەمەنییەی دەزییەوە؟

جەرج دەبەتە لایەنگری بیروباوەڕی زایۆنیزم.لە دەسەمبەری ١٩١٦ دا، وایزمان دەزانێ،کە پیاوێکی دروستی دەزیوەتەوە،گەرج دەبەتە سەرۆک وەزیران.
وایزمان توانی ئەوە بکات،شەمەندەفەری سەیەم بخاتە سەر سکەکە. بەم جەرە لە ٣ ئاستەوە ٣ شەمەندەفەر کوەتە گەڕ بەرەو ڕووی یەکتر، یەکێکی عەرەبی، یەکێکی فەرەنسی و یەکێکی زایۆنیستی.

بەڵام هەشتا مەودا و دوورییەک لە نەوانیندا هەیە. لەگەڵ دەستپێکی ساڵی ١٩١٧ دا هەر یەکەیان تاویان دایە خەیان.
کاتە لەڵانس لە کارەکەی، تێکدانی ڕێکەوتنامەی سایکس ـ پیکۆ، بە ناو ڕۆشمالی بیابانی عەرەبە ڕاپەڕیوەکان غاری دا، چاوی کەوت بە فەیسەڵی کوڕی حوسەین. لەرانس دەبەتە بە باشترین ئامۆژگاریکاری فەیسەڵ و لە ڕاستیشدا فەرماندەری سوپا ڕاپەڕیوەکە.

لە یانوەری ١٩١٧ دا بەرەو باکوور دەڕۆن،فەیسەڵ لە پێشەوە بە جلی سپیەوە،لەرانیش بە تەنیشتیەوە بە جلی سپی و سوورەوە و لە دواوە ٣ بەیداخی حەریری ئەرخەوانی بەستراوە بە دارێکی نووک تیژەوە،دواتریش ٣ تەپڵەن و(١٢٠٠) حوشتر ، بە چەیی خەڵک دەچوو بە لایان بە خەنجەری بریقەدارەوە و سروودی جەنگیان بە هەزاران گەروو دەچێ ،حەشامێک لە ئاژەڵ و مرۆڤ،وەک دەریا شەپۆلی دەدا.

بەم شێوەیە لەڵانس دوایی وای هەست کرد،وەک جەنگاوەرەکانی سەردەمی کۆنە و لەسەر ئەوان لە ئێکسفەرد نامەی دکتەراکەی نووسیوە.
ئاژەڵک لە ڕاژان، لە سەرەتای مانگی یانوەردا، لەڵانس فەیسەڵ دەباتە لاوە و هەندە جورئەت دەکات و دەڵێ : بەچی دەتوانرێ سزای مەرگی بدرێن: ئەو باسی هاوکێکانی لە سایکس ـ پیکۆ دەگێڕێتەوە. ئەو ناپاکی ئاشکرا دەکات و پلانێکی نوێ دادەڕێژێ. گەر پیاو بتوانێ داوا بکات شاڵاو بەرنە سەر هەڵەکانی بەریتانی و فەرەنسی، ئەو وەاتەی کە حوسەینی باوکی فەیسەڵ، گەرەکەتی دەسەاتدارێتی عەرەبی

دابەزرێنێ، بەتەنیا داگیر بکات،پیاو دەتوانێ شتی نائاسایی و ناهەموار ئاسایی و هەموار بکات.

ئەو بیروباوەڕە لە دنیادا باوە،هەر کەس بە خوێنی خۆی وەاتەک داگیر بکات، مافی هەیە،دەست بەیشتوو بێت لەو وەاتەدا.لەئانس سەرەتا دەیویست شاری عەقەبە داگیر بکات،کە دوا قەڵای عوسمانییەکان بوو لە دەریای سوور.بەڵام ووی ئاوەکە هەموو شت مسۆگەر بوو، ووی هەموو تەپەکان لەسەر دەریا بوو.لە باکووری وەاتەوە چیای سەخت و لێژ بەرزبوونەتەوە،لەوە بواری تێپەڕبوونی سوپا نییە. بەڵام بگومان لەوە دەربەندێک هەیە،لەییەوە دەتوانن هێزێکی دەستوشۆن لە پشتەوە بچێتە ناو شارەوە وەک پەلامارێکی لەناکاو.
لە ماڵێکی دەوری لەندەن،سەرلەبەیانی ڕۆژی ۷/ فێبرواری ۱۹۱۷، حەوت سەرکردەی زایۆنیی بەریتانیا،خایم وایزمانیشیان لە نێودا بوو،پێشوازییان لە میوانێک کرد.ئەویش سکرتێری کابینەی جەنگی ڕۆژهەڵاتی نیزیک، سەرێک وەزیران جەرج تازە دایناوە،ئەویش مارک سایکس.

سایکس ئاگای لە مەیلی سەرێک وەزیرانەکەی بوو بە لای زایۆنیزمدا. لەو بەیانییەدا وایزمان و ئەوانی دیکە، باسی ئەویان بە سایکس کرد،کەوا ئارزووی دەوڵەتێکی جولەکە لەژێر تاجی بەریتانیدا دەکەن.بە هیچ جۆرێک نیان دەویست کاریگەرییەکی فەرەنسی بەسەر فەلەستینییەکانەوە هەبێت. ئەوان هیچیان لەمڕ ڕێکەوتننامەی سایکس پیکۆ نەدزانی،دەربارەی ئەو پلانە نهێنییە،کە بەرامبەرکەیان ساڵ لەوەو پێش سازی دابوو، دیقەت و وریایی دروست: گاریگەرێتی فەرەنسیەکان لەسەر فەلەستینییەکان، ئەوانیش هەروەها ئاگایان لەو گفتەی بەعەرەب دراوە نییە و سایکسیش هێندە نهێنی پارێزە، وەک بەرد نقەی لەوە نایێت.

لە ٣/ ئاپرێل بەرەو ڕۆژهەڵاتی ناوین کەوتە ڕێ،چەند کاتژمێرێک پێش گەشتەکەی سەرێک وەزیران جەرج، ئاگاداری کردەوە، هیچ گفتێک بە سەرکردەی عەرەبەکان حوسەین نەدا،بەتایبەت سەبارەت بە فەلەستین."جولەکە دەتوانن زیاتر بە کۆکمان بێن تا عەرەب" .زایۆنیزم ئێستا بەشێکە لە سیاسەتی دەرەوەی بەریتانیا.
مارک سایکس لەم کاتەدا، تاکە کەسێکە،ئاگای لە هەر سێ شێوەفەرمکە هەیە،کە ڕووبەڕووی یەکتر بە خرایی لەدەخۆن.

لە کاتێکدا شێوەفەری فەرەنسی بە کەسپ بەردەم دەڕوات،سایکس لە

لایەن سەرەک وەزیرانەکەیەوە فەرمانی پێدراوە، شەمەندەفەری زایەنیزم تا پێ بدات و هی عەرەب بوەستێنێت. بە ئەوە دەبێت لەرانس فریو بدات و هەر لەبەر ئەمشە سایکس گشتی رژهەڵاتی ناوین دەکات.

سەرەتای مانگی مای، سایکس و لەرانس لە بەندەری ناوچەیەکی نیوە دوورگەی عەرەبی یەکتریان دی. تەمارەکی وردەکارییەکانی ئەم دیدارە نییە، لە دیارە، لەرانس حاڵی بووە، کە لەندەن بەرامبەر بەو گفتەی بە حوسەینی داوە، پاشگەز دەبێتەوە، دەنگە سایکسیش بۆ گەڕانەوە، کە عەرەب نەیاری ئایندەی زایەنیزمن.
لە پەکدا لوانس پڵڵی بوو، یەکسەر شەکەی هاگرت و ، بەسواری بە نەو بیابانەدا بەرەو شاری عەقەبە ڕێیشت. دیدارەکەی لەگەڵ سایکسا، تووشی شەکی کرد. تەواو نارەحەت بوو. کە نە زەبروزەنگی پشهاتوو ،کە لەرانس بەتاقەت بکات، نە هەشەبای لماوی بە درۆزایی ڕۆژ، نە گەرما، کە ئازیەتی دەدا، نە هاواری حوشتری مردارەوە بوو یاخود مارە ژەهراویەکان، کە ٣ لە هاوەڵەکانی کوشت، بەکو ناپاکی ڕژمەکەی ،لە دەفتەری ڕۆژانەیدا ئەمەی تەمار کردووە.

هاوبەشکارە عەرەبەکانی ئاگایان لە متمانە شکاندنە نییە، لەانسیش شەرم دەکات. دواتر دەنووسە :" ئاگەر بهاتایە من ئامۆژکاریکەرەکی هاستگەی عەرەب بوومایە، دەبوو پێیان بڵێم. بچنەوە ماڵەوە و چیدیکە لەرە گیانبازی بۆ ژیانی خەتان مەکەن!". بەڵام ئەمەی نەکرد. هەشتا هیوای مابوو.
سەرەتای ژولای لە دەوروبەری عەقەبە، یەکەیەکی بەهەزی ٥٠٠ کەسی سوپای عوسمانی بەدیکرا. نزیکەی ٣٠٠ کەس لەدوژمن کوژرا، کاتە عەرەبەکان لە هەموو لایەوە تەقەیان لە کردن. بەسواری حوشترەکانیاوە بەدوایان هایان دەکرد.، شەکە هەند سەخت بوو، لەانس نەیزانی تەقەی لە پشتی سەری حوشترەکەی خۆی کرد. پاش ئەوە لە دەربەندکەوە، پشەوییان کرد و بە تەقە عەقەبیان گرت. لەانس لە شەو ڕۆژەکدا بووە پاڵەوانی جەنگ.

هەموو شت وەک ئەوەی ئەو بهیوای بوو، کتومت هاتە دی. لەانس ئەستا دەتوانە لە یەک ئاستدا و هاوتا قسە لەگەڵ جەنەڕاڵە بریتانییەکان بکات، کە سوپاکەیان لە قاهیرە خەریکی ئامادەکاری داستانی جەنگ بوون لەسەر فەلەستین. لەانس لە نەخشە و پلانەکان هاوکاری کردن. بەکو بە هەیەوە عەرەبەکانی ئەو وەاتە بەلای خەیدا هاکەشە؟
هەروەها هاوڕێ مەمەکەی مارک سایکس کە پەکەوە کاریان دەکرد، هەستی کرد، کە ئیدی لەمەودا لەانس دەبێتە سەرئێشە بۆی. ئەو هەوڵی

فرتووفۆی دەدا. لە نامەیەکدا بە ناسیاوەکی لە رۆژهەڵاتی ناوین دەنووسێ:"نەخشەکەی لۆرانس شکەدار و گەورە بوو،من دەموەت ئەو بە سوارچاک ناو دەربکات.

ئەمەی وت،ئێستا ئەو کە پیاوەکی قارەمانە،پێویستە ئەو خەی وەک کەسێک هەڵسوکەوت بکات و دیدی وەک ئەوەی هەیە فراوان بکات. دە سا لە ژێر سایەی سەرکردایەتییەکەماندا و عەرەبیش نەتەوەیەکن. سەربەخۆیی کتوپڕ ،مانای برستی و ئاژاوەیە".
لۆرانس جارێکی نامەیەکی ٧ لاپەڕەیی دەنووسێ،بەشێکی بە تەوسەوە و بەشێکی دە هەڕەشەوان نەکراو، وا خراپی دەنووسێ فەرماندەیەک ناتوانێ بیگەیەنێتە دەست سایکس.
بەم نزیکانە لەرانس جارێکی تر جەنگ هادگرێ. لە پشت سنوورەکانی دوژمنەوە دەیەوێ شەوازی تری وەک خەباتی گەریلایی هەڵگیرسێنێ، پرد بتەقێنیتەوە، سەکەکان تەک بدات، شالاو بەرێ بە سەر هەزە عوسمانییەکان.

هەر لۆرانس پەڵەی نەبوو، هەروەها خایم وایزمانیش هەنگاوەک چوو بووە پێشەوە. سەزی پشت پەردە و ژوورە نهێنییەکان، بە دامەزراندنی دەوڵەتێکی جولەکە بەشی ئەوی نەدەکرد، ئەو داوای هاگیاندنێکی هیوابەخشی حکومەتی بەریتانی دەکرد. شتێ کە دوای جەنگ زایەنیزم خەی پشتی پێ ببەستێ. بە ئەوەی ئەم بەدەست بهێنێ ،ئەو بە تەنیا جارێک دانەچۆکی لە بەردەم سەرانی جولەکەدا،بە بۆگە هەنانەوەی قووڵی دژەجولەکە. هاوبەشکارە بەریتانییەکەی سەبارەت بەو بارەو پێشچوونە دراماتیکییەی هاوینی ١٩١٧،گوێ لێ بگرێت.

وا دیارە بەختی جەنگ، بەریتانیا بەجەدەت.لە رووسیای هاوپەیمان، شۆشێک سەری هەڵدا و ئاشتییەکی یەکلایەنە لە نێوان ئەڵمانیا و رووسیادا رۆژبەرۆژ ئاگری زیاتر دەبەت. ئەمەش بە بەریتانیای مەزن گەورەترین هەڕەشەیە: ئەڵمانەکان دەتوانن هێزەکانیان لە بەرەی رۆژهەڵاتەوە بە بەهێزکردنی بەرەی ڕۆژئاوا بەرن. ئەمەش مانای سەرکەوتنێ بە ئەڵمانیا. بە بەریتانیا دوو هیوا مایەوە. یەکەم: ڕووسیا خەی هادگرێت و هێگری لە هێزە ئەڵمانییەکان دەکات.دووەم: ئەمریکا دەتە شەڕەوە و لایەنی هاوپەیمانان دەگرێت.
وایزمان دەڵێ ئەو دەتوانێ،یارمەتی بدات لە هەردووە. وایزمان پێشنیاز دەکات، تکا لە جولەکە ڕووسەکان بکات بە هاوکاری کاریگەریان لە مسکۆ، ڕووسیا لە جەنگدا بهێنەوە. هەروەها جگە لەمەش دەتوانن جولەکە ئەمریکییەکان، سەرۆک ویلسن بەوە هازی بکەن، بەتەواوی بختە ناو جەنگەکەوە.

وایزمان پشت بە ئارگومێنتی ستیریۆتایپی/ کۆشەسازی هەزی جولەکەی جیهانی دەبەستێ. " ئەو باوەڕی وابوو، کە دەتوانێ سوود لە دژەجولەکەیی ببینێ،ئاخریی کەشی ئەوی کرد". مژووونووسی ئیسرائیلی Motti Golani وا دەڵێ،کە ئەستا سەرقاڵی بیوگرافیایەکی گەورەیە لەسەر وایزمان.
ئیدی بە ئەو دەخێی کە هەشتا تەواو نەبوو، وایزمان بەگەیەکی زیاتر دەخاتە سەری: ئەگەر بەریتانییەکان ئارزووومەندی پکەوە کارکردن نەبن لەگەڵ زایۆنیستەکاندا، ئەوا ئەمانەکان هەموو ساتوەختی ئامادەن.

سەرجەم ئەمانە بڵافێکی گەورە بوون: ئەمانەکان ئامادە نەبوون، جولەکە ووسکانیش هیچ کاریگەرتیان لەسەر سیاستی جەنگی مسکۆ نەبوو و جولەکە ئەمریکییەکانیش بە ئاستەم دەیان توانی کار لە ویلسن بکەن. لەندەن هاتە سەر ئەوباوەڕەی.لە ٣١/ئۆکتۆبەری ١٩١٧ لە هەڵەکی کۆنفراسی وەزارەتی دەرەوەی شاری لەندەن سەرلەنوێ کابینەی جەنگ کۆببنەوە.

لە بەردەم دەرگای، ژوورەکدا وایزمان دانیشتووە و چاوەڕێ دەکات. دوای ئەو مارک سایکسی درەوشاوە بە ووشەکانی "د. وایزمان ئەمە گەنجە!" کابینەتەکە تەکستەکی ئامادەکراوی وازمانی وەرگرت.

دوو رۆژ دواتر وەزیری دەرەوەی بەریتانیا پێیمانی بەلفەر/Balfour ڕاگەیاندنە ناسراوەکە بەناو کردەوە." حکومەت و خاوەنشکۆ، بە خەرخوازییەوە دامەزراندنی نیشتمانە بۆ گەلی جولەکە لە فەلەستین و بەو پێیەی توانایەوە هەوڵی بەدیهێنانی ئەم ئامانجە دەدات".
ئەو ساتانە لە فەلەستین .لەئانس بە شەڕەکانیەوە بە دەوروبەریدا تەدەپەڕین. لە بیابان قاگەنەکی سەربازی تورکی لەسەر سکە ترازان و ئەوەی تێیدا مابوو بە گوللەباران کرد دروێنە کران. بەم شێوە ئامادەکاری داگیرکاری سوپای بەریتانییان دەکرد،کە لە ١١/ دەسەمبەر ئەرشەلیم/ قودس یان داگیر کرد.رۆژەکی هەتاوی سارد بوو ،کاتە دوای(٦٠٠) ساڵ سوپایەکی ئەوروپایی شاری پیرۆزی گرتەوە. تەماری فلیم، نیشانی دەدات، چۆن فەرمانداری بەریتانی لەبەردەم دەروازەی یافادا ،دەچێتە ناو شارێ کۆنەکەوە.لە دوای ئەوەوە لەرانسی دەم بە خەندە دەبینرێت لەگەڵ پیکەی فەرەنسی دا.

ئەستا وەاتی پیرۆز بەدەست بەریتانیای مەزنەوەیە.دروست ئەو بارودۆخە ساز بووە،کە بەریتانییەکان لە یەک کاتدا، هیوایان بە دەخواست و لەیشی دەترسان: بە ئەم وەاتە گفتیان بە سێ لایەن

دابوو، ئەستا پەیستە بەیار بدەن،کام لە گفتەکان دەبەنە سەر و کامانە دەشکێنن.
لە ئاهەنگی ئەوارەدا ،پیکە ەوو لە فەرمانداری بەریتانی دەکات و دەڵێ:" سبەی، جەنەراڵ خەشویستەکەم،هەنگاوە پەویستەکان دەگرمە بەر ، بە دامەزراندنی حکومەتێکی سفیل لە شاردا". بەدەنگیەیکی سەیروسەمەرە دروست بووە،لەرانس دەنووسە کە خەیشی ئامادەی دانیشتنەکە بووە." زەلاتە، مریشک، سەندویچ ، بە دەست لێندەروای دانرابوون لەگەڵ خواردنەکەدا، کاتە ئەمە لە جەنەراڵمان ەوانی".

وەڵامەکە،تاکە دەسەڵاتدار لەو میانەدا هی سوپای ئینگلیزی بووە،واتە خودی خۆی. هەتا ئەو کاتەی جەنگ بەردەوام بێت،هیچ بەیارێک نادرێ،بەم شێوەیە قسە کرا. لەرانس ماوەیەک ماو و ویستی کۆک لەمە وەرگرێت. بە شەکەرکانی ، جەنگی بەرەو باکوور برد، ئەوان دەتەقێننەوە و پەلامار دەدەن، دەکەوژن و بەردەوام ئازاد دەکەن و لە لایەن جەماوەری عەرەبییەوە چەپڵەیان بۆ لێدەرێ.

کاتە ئەوان بە سواری حوشترەکانیانەوە چوونە دیمەشقەوە،خەڵک لەسەر شەقام دەستییان کرد بە گەیانی و سەماکردن و ژنان لە بالکۆنەکانەوە گوڵبارانیان کردن. عوسمانییەکان بەزین،بەڵام بەهاکەی چییە؟ جەرج دوو شەمەندەفەرەکەی تر ادەوەستێنێ؟ ەگەر دەدات بە عەرەبەکان دەوڵەتی خۆیان هەبێت؟
هەنووکە، سەرۆک وەزیران بە دواجار لەبەردەم بارودۆخدا،ئەوەی کە سایکس بە هیوایەتی،قەت نایەتی دی. پیکە جەختی لەسەر داواکەی فەرەنسا کردەوە.عەرەبەکانی دەوری لەرانس، گیانبازییان بە ژیانی خۆیان کرد. وایزمانیش سەردانی رۆژهەڵاتی ناوینی کردووە، بە ئەوەی لە نزیکەوە داخوازییەکانیان پێ بسپێرێ.
ساتە لەرانس لەگەڵما ،گوندێکی بچووکە لە فەلەستین، بە وایزمان گەیشت هەستی کرد،کە ماندووبوونەکەی بە خەڵایی بووە. وایزمان وریا بوو،قەت ڕاستەوخۆ باسی دەوڵەتی جولەکەی نەدەکرد. ئەو هەوڵی ئەوەی دەدا خەڵک دڵنیا بکاتەوە کەچی جولەکە، نەرێنی نییە بە جەماوەری عەرەبی. بەڵام وایزمان هەر دەیوانییە ەوانبێژییەکەی. دوای پێکەوە قسەکردنەکەیان دەنووسە:" د. وایزمان بە هیوای تەواوی فەلەستینێکی جولەکەیی بوو لە پەنجا ساڵ دا و فەلەستینێکی جولەکەیی تا ئەو کاتە لە پشت ەوارێکی بەریتانییەوە".

بەم وشانە لەرانس وەسفی ئایندە بە وردی دەکات،تەنیا لە یەک خاڵدا خۆی بە هەڵدا دەبات: پەنجا ساڵ ناخایەنێ،بەڵکو سی ساڵ دەخایەنێ ،دوایی جولەکە دەوڵەتی خۆیان دادەمەزرێنن و ناوی دەنێن ئیسرائیل

و وایزمان دەبێت بە یەکەم سەرۆک کۆمار.
جۆرج لۆید گۆگ، شەماندەفەرەکان لە نەوان، خۆیاندا پێشبڕکێ بکەن سەرەتای دیسەمبەری ١٩١٩ لە لەندەن دوای یەکلاکەرەوە لە نەوان خۆیی و جۆرج کلیمنسۆ George Clemenceau دەتە پێشەوە و لە مەلەفی بەریتانیدا راگیراوە.

کلەمەنسو : " پێم بڵێ چیت دەوێت".
جۆرج : " من موسەم دەوێ."
کلەمەنسو "هەقی خۆتە، ئەی چی تر".
جۆرج بڵێی ئەرشەلیم".
کلەمنسو "هەقی خۆتە".

حکومەتی بەریتانی گفتۆگۆی خۆی لەگڵ عەرەبدا دەشکێنێ. لە کۆنفرانسی ئاشتیدا، سنووردانەرانی سایکس پیکۆ تا لاربوونەوە لە کوردستان ـ واقیعەکی یاسایی نەبوو.
جۆرج دەڵێ:" دەستایەتی فەرەنسا بە ئەمە دەجار بەهادارترە لە سوریا" و واز لە سوریا و لوبنانی ئیمڕۆ دێنن بە ماناتی فەرەنسی . دەستبەجێ پێویستە ئاپۆینەکان سەرکوت بکەن ،سەد سەدیە فەرەنسییەکان لە سوریا خوێن دەرژن.
لەم دەم و ساتەدا شتەکی سەیر ڕوو دەدات: عەرەبەکان بە تەواوی سەرقاڵی ئاوەن دەستاتی بێگانەی فەرەنسی لەم ناوچەیەی سوریا دەرپەڕێنن، بەجارەک بەاستی نیان دەویست سنووردانەران بخەنە ژێر پرسیارەوە. سنووردانەرانی سایکس پیکۆ خۆی چسپاند، نەک هەر لەم لایەوە. لەو دیوی سنووردانەوە بەریتانییەکان دوو دەوڵەتی دەستکردیان قووتکردەوە،عەراق و ئوردن. لە عەراق سەرکردەی عەرەب فەیسەڵیان کردە پاشا،فلاستەر/ لەزگینەکی بریتی سەرخۆشی بە شەڕکان. لە عەممان عەبدوڵڵای برایان خستە سەر تەختی دەسەڵات.کوڵەکانی حوسەین هەردوو ئارەزووماند بوون دەسەڵاتەکیان و سنووردکەی بپارێزن.
لە فەلەستین ئینگلیزەکان خۆیان حوکمیان گرتە دەست،بەنام پشتیوانی کۆچکردنی جولەکەیان کرد،هەر بەو شێوەیی وەک گفتیان بە وایزمان دابوو. نزیکی نیو ملیۆن جولەکە لە ماوەی ٣٠ ساڵی ماناتی ئینگلیزیدا کۆچیان کردە ئەم وەاتە.، لە نێویاندا زۆر لەوانەی لە ئاودونانی نازییەکان ڕزگاریان ببوو. لە کاتەکدا فەلستین وەاتەکی بە میللەت نەبوو،کە تەنیا چاوەڕێ ئەم خەڵکەی کرد بێت،لە ماوەیەکی کورتدا کوشتن دەستی پێکرد. دانیشتوانە عەرەبەکە لە دژی جولەکە کۆچکردووکە و. ساڵی ١٩٤٨ بەریتانیا لە فەلەستین کشایەوە، بە ئاوەی ئاوەڵە لە دواوە بدۆن . جولەکە بەشایی هەز و دەسەڵاتیان پێ

کرد. لەبەر ئەوەی لە ژێر دەسەڵاتی بەریتانیەکاندا ژێرخانێکی شیاوی دەوڵەتییان دامەزراند بوو.،کە عەرەبەکان ئەو کارەیان نەکردبوو.

ئەمەش لە دایکبوونی ئیسرائیلە.

ل.جەرج و ج کلیمەنکەیز دوا موچکەی ئیمپریالیزم بوون، بەڵام یەکێکی وا بەهێز و بڕتین ،کە تا ئیمڕۆ دەرکیی پێ دەکرێت. لە کتابی کەنفرانسی ئاشتیدا ،مێژوونووسی ئەمەریکی David Fromkin، لە شاکارەکەیدا A Peace to End All Peace بەم جۆرە دەنووسێ: " ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست خاڵی لە هێگایەکدا بینیەوە، کە بەرەو شڵەژێکی بێ بانوێ و پەرەسەندنی تیرۆریزم بەڕێوە چوو.

سنووردانی جاران بۆ فراوانی هێزەها هی ئیمەشن. چی دەبوو،ئەگەر عەرەب دەسەڵاتدارێتی بدرایێتە؟ ناوچەکە دەبووە پەناگە و گەنجینەی ئاشتی؟ گەلانی ئەم دەسەڵاتدارێتییە لەسەر شێوەیەکی سەرسوهێنەر پێکەوە هەڵیان دەکرد؟

هەنگاو حوسەینی عەرەبەکان بیتوانییایە دەخی پێش شەڕی عوسمانییەکان لە لەچواندنەکی نزیکدا : وەاتەکی گەورەی بۆ سنوور، لەتەک دەسەڵاتەکی ناوەندی لاوازدا ـــ ئەمە تەنیا کاتێ سوڵتان لە کۆنستانتینۆپڵ نەمایە، بەکو شریف لە مەککە بوایە. بۆ دنیاییەوە لە دەوڵەتکی وادا، جەنگ هوو بدات ـــ " هێزەها زەحمەتە ئامانی ئەوە بکەین، کە ئەمە مێژوویکی خەمناکی بەرهەم هێناوە، وەک ئەوانەی ،بەراستی هوویان داوە لە سەد ساڵی ئابووردووداً" سکەت ئەندرسەن Scott Anderson ی نووسەری بیۆگرافیای لەرانس نووسیوێتی.

هەنگاو دەسەڵاتکی ناوەندی لاواز و دوور، لە واقیعدا باشتر بوایە لە دەسەڵاتکی بەهێز لە نزیکەوە. لە دەسەڵاتدارێتییکی بەرفراوانداً، کە تێیدا هەر میللەت و گروپێک خاڵی خۆی بەڕێوە بەبێت، هەر دەربەینکی ناڕەزایی مانای یەکسەر ئاپەرین نادات، کەوا دەمودەست سەرکووت بکرێ. ئەوە یارمەتی دەدات، دەوڵەتە نوێ سنوردارەکان وەک پارچەیەک زەوی بهێنێنە بەرچاومان. یەک پارچە وەات، بەدوریدا ئەقاوئەق پەرژین.

لەسەر ئەم پارچە زەویە، پەویستە رژێک لە ڕژان خەکک پێکەوە بژین، کە هەرگیز نایانەوە پێکەوە گوزەران بکەن، ئکیان لە یەکتر. لەوەاتی تازە قوتکراوی عەراق دا بە نموونە ،سوونی،شیعی و کورد.

لە سوریای دروستکراودا، سوونی ،عەلەوی،کورد و کریستیانی. ئا لەردا تەنانەت ئاماژەدان بە چەمکی هەرەمی/تەریتەریالی "عەراق" هەزار ساڵ بوونی هەیە یارمەتی نادات و "سوریا" کەنترە. ئەم وشانە هەمیشە تەنیا مانای نادیار دەبەخشن، نەک دەوڵەتی نەتەوەیی.

کەشانی سنوورە نوێیەکە بە دڵی کەس نەبوو،ئااستەی پەرژینەکان ـ هیچ کەسێک جگە لەوەی هەزی کەلەنیالی دەسەاتەکەی سپاندووە، بەتە خاوەنی ئەو پارچە زەوییە نوێیە. لە سەرەتادا ناویان فەیسەڵ و عەبدوڵا بوو،پاشان سەددام و ئەسەد.بەم شێوەیە بەریتانی و فەرەنسی دەستەیەکی نوێ کاراکار و بکەری سیاسییان دروست کرد. بەجارێک دەسەاتدار پەیدا بوو، ئەو سنوورە کە بە هەوەس کێشرا بوون، بە ق و زەرەملێی بەرگریکیان لە دەکرد.

هەروەها لەبەر ئەوەی خەڵک کە لەسەر ئەم پارچە زەوییە دەژیان، هەندە جیاواز بوون، هەندە نەگونجاو و پێچەوانە بوون لە بیرباوەری ئاینی و بنەچەدا، دەتوانرێ تەنیا یەک شێوە دروست بکات حوکمیان بکرێت: بە دەستەکی پەسایین. ژەمەکی لاواز زوو بە زوو کێشەی دەبوو،لە سوریا ٢٠ هەرای دەوڵەت لە ٢١ ساەدا هەبووە و هەندەکیان سەرکەوتوو بوون و هەندەکیان نا،حافز الاسد،باوکی حوکمداری ئیمە ، بە وەاتەکە سەقامگیریەکی دیکتاتەریانەی بەخشی.،مەرجی ئەوەی لەم کەمەگایەوەدیموکراتی بن، هەر لەسەرەتاوە بیرکردنەوەیەکی هەبووە.

هەنووکە پیاو دەتوانی بیسەلمێنێ،ئەوە ئاسانە،تاوانەکە بەدی بەسەر ملی هەزە کەلەنیەکان دا. بە کورتی لە سەد ساە دا،گەلە دەرفەت هاتە پێشەوە، سنوورەکان ەاست بکرێتەوە، پەرژینەکان هەکەنن . ئەمە لە ەووی تیوریەوە ەاستە. لە پراکتیدا ەاستکردنەوەیەکی لەم جۆرە هەموو توانا و بەهاوتایی خەسەتی چاکەی دەسەاتدارێکی گەرەک بوو: واز لە دەسەات هێنان.

دیارە لە دیموکراتی زۆر کەم ەوو دەدات، لە ئەتەکراتی ئەوە بە نزیکی نەناسراوە لە بنەتدا ئەوانە بەرچاوتر نین، کە لەم دەوڵەتانەدا دەنە سەر دەسەات،بەکو ئەوانە ، کە تەماح لێیداون . هەروەها ئەگەر دیکتاتەرێک بیەوێ واز بهێنێ، ئەو ناتوانێ بە خێی دنیا و زامن بێت،جگرەوەکەی چی لەو دەکات. لە کوێ رك بەرقەرار بوو،دەستتا و دەستی دەسەات دەگمەنە.

لە سەروو ئەمانەشەوە کێشەی تایبەتی رژهەاتی ناوین دەتە پێشەوە:

کشانەوەی فەرەنسا و بەریتانیا،لە ساڵانی چل دا،مانای ئەوە نییە، کەوا عەرەب دەتوانن بە ئارامی کۆشکی سنووردکانیان چارەسەر بکەن. ئەو خاکی بیابان نەوتی بە سنووری تەدایە و ناوچەکە لە ڕووی جیوستراتیژییەوە گرنگ بوو، هەزە جیهانیەکان دەستتیان تێوەردەوە. ئەمریکا یان رووسیا، پەوەندییەکیان لەگەڵ خاوەن پارچە زەویەکەدا گرێداوە،ئەوان ویستوویانە ئەو بەننەوە ئەو کەسە کۆشکی هەیە لەگەڵ دانیشتوانی ناوچەکەیدا، بە خشیەوە بێک پارە یان چەکیان بە ناردووە. زۆر لە دانیشتوانە یاخیبووەکە لە ڕووی ئیدیەلۆژیا خزمەتیان بە ئیسلامیستەکان کرد،ئەمەش کێکی بە سەقامگیری نەخوارد.

پیاو مەژووی ڕۆژهەڵاتی ناوینی سەدسالی رابووردووی بە دوای چرکەساتەکدا دەپشکنێ، لەوێدا یەک دەسەڵاتدار ببینێتەوە توانیبێتی یەک بەیاری یەکلاکەرەوەی هەبێت، بە ڕاگرتنی ئاشی خوێن لەبەرچوون، بەڵام پیاو بێ دەردەکەوە، ئەم کارە هەردەم بە جۆرێک لە جۆرەکان زەحمەت بووە.

کەواتە پیاو دەتوانێ ئیمە چی بکات و چی لە دەست دەت، بە ئەوەی بکرێ کوشتاری بە بانەوە کۆتایی پێ بهێنێ؟ پیاو ناتوانێ هەروا بە ئاسانی خاوەن پارچەزەویەکان تاوانبار بکات؟ لەو بارەوەی ئەمریکا و ڕووسیا هەرایانە لە سوریا. دەباتکە گفتوگۆکان دەچنە سەر کرکی کۆشکە. تەنانەت گەر ئەسەدیش بڕوات، ئەوە بەس نییە. هەروەک بەس نەبوو سەدام حسێین ڕوخێندرا. هەتا ئەوکاتەی مرۆڤکان لە ڕۆژهەڵاتی ناوین دا وەک عەراقی و سوری یاخود ئەردەنی خەیان نەبین، بەکو وەک شیعی و سوننی و وەک کورد یان عەرەب،جولەکە یان کریست ،ئەوا دەوڵەتکان تەنیا ئەو کاتە توانای ژیانیان هەیە، ئەگەر بەت و سنووردکانیان، ڕەنگ بەم درز و دابەشبوونانە بدەنەوە.

بە نزیکی هەر جەنگێکی ڕۆژهەڵاتی ناوین دەرفەتی کەنفرانسێکی ئاشتی دەنەتە پێشەوە. لەوە لەسەر هەموو بژاردە و شیاوکان گفتوگۆ دەکرێ،تەنیا لەسەر یەک بابەت نەبەت،کە بەڕاستی دەتوانێت ئاشتی بهێنێت: سەرلەنوێ کێشانەوەی ئەو سنووردە گومانلێکراوانە، کە پێش سەد ساڵ ڕاکێشراون.

ڕەنگە لە ئاکامدا لازقییە و ئیدلیب نەکەونە هەمان وڵاتەوە. ڕەنگە کوردەکان خەیان حوکمی خەیان بکەن . ئەم چارەسەرانە شیاوی بیرلێکردنەوە و گونجاون لە هەموو ناوچەکەدا،بە تەنیا یەک ئاوارتەوە / شازدە ـ فڵەستین. گەر دوو میللەت داوای هەمان وڵات

بکەن، سنوور دەتە سەر سنووركەیان. ئینجا تەنیا هەز هەژماری بە دەكرێ.

سەرچاوە: دەسیەی هەفتەنامەی دی تیساید/ Die Zeit ،ژمارە ٢٦ ی ڕۆژی ٢٢/٦/٢٠١٧

شەو ئاشتی پەنجەكان یان دیوانی (ماچباران) ؟ … ئیسماعیل تەنیا

ئیسماعیل تەنیا- هانۆڤەر
كۆڕاڤ ئیبراهیم خدر یەكێكە لەو شاعیرە ئافرەتانەی كە لە نەوەدەكانی سەدەی ڕابردووەوە تاوەكو ئێستاكە، توانیویەتی جێ پەنجەی خۆی لەسەر نەخشەی شیعری كوردیدا دیاری بكات و، وەك ئافرەتێكیش كۆڕانەكانی هەگبزەكەی خۆی، لە هەگبەی دنكە مرواریەكانی شیعرەوە بە كەمەگا بگەیەنێت.
كۆڕاڤ، لە كەمەگە شیعری (شەو ئاشتی پەنجەكان)دا، خەمەكانی هەموومانی بەسەركردەتەوە، زۆر بە جورئەتیشەوە پەنجەی لەسەر زامەكاندا، داناوە. ئەو لە كەمەگایەكدا باسی خۆشەویستی و ماچ دەكات، كە هەڕانێ چەندین كچ لەسەر پیاسە كردن لەگەڵ كوڕێك، یان ئاشكرابوونی پەیوەندی خۆشەویستی و بەرگریكردن لە ناو بەچوونەكانیان، ناپەچی گەڵ دەكرێن، یان لوتیان دەبەدرێت… هەموومان هەڕانێ چەندین كورتە هەواڵ و هەپەرتاژی لەم بابەتە لە هەژنامەو سایتە كوردیەكاندا، دەخوێنینەوە.

شاعیر لە كەمەگایەكدا دەژیت كە تا ئێستاكە پەیوەندیە كەمەیاتیەكانی لەسەر بناغەی عەشیرەتگەریی و خزمایەتیدا، هایە كراوە. هەر چەندە تەواوی شیعرەكان، لە منداڵدانی شەو خەخواردن، شەو داغانبوونی كەتری ئاشتی، شەو فرمێسك باراندنی چاوەكان، شەو هەوارینی پەنجەكان، شەو… شەو…. لەدایكبوونێ، لەگەڵ هەموو ئەمانەشدا، من پەموایە كەمەگە شیعرەكە بە ناوی (ماچباران) ناوزەد بكرایە، تەواو پێ بە پێستی ناوەكی شیعرەكان دەبوو، چونكە تەنیا

لەم نامیلکە (١١٦) لاپەڕەییدا، (٣٢) جار وشەی ماچی بەکار هێناوە. کۆژان بە یاخیبووەکانی لە کەرکووک و پەنجوێن کە بە بیانووی وەهمییەوە کراونەتە دەست و گەردنی ئافرەتەوە. دیاردەی کچ و سەرهەڵگرتنی لاوانی خێر لەخانەدیوی کوردیش، لە منداڵدانی ئەم قەناغەدا لەدایکبووە، بەیەکێک لە شیعرەکانی ئاوێشە، بەبڕی نین لە ئازارەکانی لەکدابڕانی خۆشەویستان و کۆژانکانی تەنیایی. ئەو زامانەش دەکولێنێتەوە کە لە جێستەی کەرکووگادایەو تا ئێستاکەش، خوێنی لە دڕچەت. دەیان وێنە شیعری ناسک و تازەی ئەفراندوە... کۆژان مۆژووەنووس نییە، بەڵام بە شیعر، مۆژووی زەمەنکی دیاریکراومان، بە دەنوسێتەوە.
یاخیبووەن لەو کولتورە دەق گرتووانەی دەوروبەر، جارە هەوەست و جورئەتکی دەوە بە گەڕ کردنیان، نەخوازراوە ئاگەر ئەو دەقانە لەلایەن کەرکووگاوە، بە پیرۆز سەیریان کرا بێت... پەروەردەی سەقەتیش یەکێکە لەو هەکارانەی کە دەبنە ئاستەنگ لەبەردەم پێشکەوتن و، تا ئێستاکەشی لەگەڵدا بێت، هەموومان قوربانی ئەم جۆرە پەروەردانەین کە شتە ئاسایەکانیان لەکردوەن بە قەدەغەو حەرام. کۆژان، لەو جۆرە دەوروبەرە یاخیەو، لەم وانگەیشتوە، ئەرکە لەسەر دوێنە بنیات نانێت.

بیرمە ئێستاکەش کە منداڵ بووم
دایکم پەنجەی شایەدمانی هادەوشاند
بە دەنگی بەرز پێی دەوتم:
ئەتە کچی
مەچە بە ئەوە شەرمە
بە ئەولایەش شووڕەیی یە
نەکەی بچی...!
کە گەورە بووم
پەنجەکانت فڕیان کردم
ئەو پەنجانەم هەر بشکێنم
لە کچەکەمی هاوشێنم.
(شەو ئاشتی پەنجەکان...ل ٦-٧)

لای شاعیر کەت و پەوەند هەر کەت و پەوەندە، با هەندەک جاریش سیمبۆلی خۆشەویستی و پێکەوە گرێدانی دوو جێستەش بگەیەنێت... تاکە ئەقڵیەک مادام بەشکی دانبەداوە لە زنجیرە ئەقڵیەکی دڕگای زیندانەکان و کەلەپچەی دەستی تەکۆشەران، ئەو بە چاوەکی گومانەوە. لەم پیرۆزییە دڵنیا نێت کە بۆتە شتەکی باو لە تەواوی کەرکووگاکانی دنیادا.

هەموو پەنجەکان جوانن

تەنیا ئەو پەنجەیە نەبێت
ئەقڵیەک داگیری دەکات.
(شەو ئاشتی پەنجەکان... ل ١٠)
لە کەمەگایەکدا ئاگر پاداشتی خۆشەویستی و خۆشەویستی کردن لوت بەین و زیندانی کردن و کۆتابوونی جەستەی بوێت، ئەو کەسە ی بەم کارە هەڵدەستێ و ئەنجامی دەدات،دەبێتە پێشمەرگەی عیشق و بە ئاشکاوی بانگی محەمەد دەدات و لە هیچ داوەڕێک ناسڕەمێتەوە. کەژاڵ لەنەوان میلی کاتژمێرو ترپەی لەدانی دڵدا، وێنەیەکی جوانی قوربانیدانی بەرجەستە کردوە...
دڵی من و کاتژمێرەکەی
ژوور سەرم لەیەک دەچن
ئەو چەندە بە کات لەدڵدا
دڵی منیش هەندە بە تۆ.
(شەو ئاشتی پەنجەکان... ل ٣٢).
خۆشەویستی ئاستەقینە لەسەر بنەمای لەیەکتر حاڵیبوون و خوێندنەوەی یەکتر هەڵدەچنرێت، نەک لەسەر بنەمای ماددەو زێڕو گەوهەر... ئەو خۆشەویستییانەی لەسەر بنەمای یەکەم هەڵدەچنرێت. دەبنە ئازڵی و ئاوەڵی تریان وەک (هەمن)ی شاعیر گوتەنی: (ماڵی دنیا چەکی دەستە وەک دەڕەن). شاعیر هەموو شتەک دەکاتە قوربانی ئەو دوو قۆناغەی کە لەسەر بنەمایەکی پتەوی خۆشەویستی، دەکرێتە کەمەری...
ئاگر ویستت خوازبێنیم کێیت
بە دایکم بڵێ
بیانووی پشدێنت پێ نەگرێ
من هەردوو قۆناغی تەم بەسەر
بە کەمەرم.
(شەو ئاشتی پەنجەکان... ل ٤٦).
ئەو ماچەی کە لە زەربەی کەمەگا پشکۆتووکاندا بەتە تامەزی گەیشتنەوەی خۆشەویستی و متمانە بەیەکدان، بە شێوەیەکی ئاشکراو بەبەر چاوی هەموو خەڵکی، لە گۆڕەپانەکان و، لەسەر کارو، ناو پاس و پیاسە کردن و..... مومارەسە دەکرێت، لای خەمان، با تاسەر ئاسقانیش یەکتریت خۆشبوێت و حەزاڵی خۆت بێت، ماچکردن شوورەییەو، زەربەمان لێدەسڕێنەوەو، دارو دیوارمان لە دەبێتە گوێچکەو خەفیەو چاو و، لەوە دەترسین نەوەک باجی ئەو ماچە، قوربانی جەستەیی بەدواوە بێت... کەژاڵ لە ناڕەوابوونی ئەو دیاردە باوانە، ڕەوی پرسیار دەکاتە هەموومان و دەڵێت:
بڵچی دەبێ
بەس بە ماچێک

لە چاوی منداڵێک بترسین !
(شێرکۆ ئاشتی پەنجەکان... ل ٥١).
چاوەڕوانی، پانتاییەکی گەورەی ئەم کەمەڵە شیعرەی داگیر کردوە...
چاوەڕوانییەک، کە هەموومان هەر لە لەدایکبوونەوە تا گۆڕستان، لە چاوەڕوانیداین و، بە ئاواتەوەین بگەینە بە چاوەڕوانییانەی کە تەمەنی خەمان لە پەناویدا، بەخشیوە... بەڵێ، چاوەڕوانییەکی بەسنووربە چوارچێوە، وەک ئەو چاوەڕوانییەی کچێکی دەزگیران ئەنفالکراو، کە لای کۆژاڵ باتە پێتووکی خشۆیستی...
چەند ساڵێک
پێتووکێکی خشۆیستی
دەتخوێنمەوە لێت تێر نابم...
(شێرکۆ ئاشتی پەنجەکان... ل ٥٧).
ئەو کچە خەڵکی نەدیوە، کە تەواوی تاڵی قژکانی لە چاوەڕوانیدا سپی کرد، بە بێئومێدییەوە سەیری دەڤە باوە ئەفسانییەکان دەکات، کە تا خوێنکانیان لەوەدا بەدی بکات... خەڵکێکی زەر ، لە زەربەی کەمەڵگاکاندا، هاتنەدی خوێنکانیان، لەسەر ئەم ئەفسانانە، هەڵدەچنن... کۆژاڵ دەڵێت:
دایکم دەڵێ
هەر کاتێ کەتر لەسەر باڵێک بکەوێ و
چڵەکە لەسەر گوێسوانەکان بجریوێنی
میوانێکی ئازیزت دێ
ئەوێ چەند ڕۆژێ کەترەکەی دەم
باڵی خستووە چڵەکەی چاوەکانم
دەجریوێنی
ئەی میوانی ئازیزی من بە دیار نەبووی...
(شێرکۆ ئاشتی پەنجەکان... ل ٦١).
لە کەمەڵگایەکی پیاوسالاریدا، هەر پیاو توانیوێتی خشۆیستی خەی بە ئاشکاوی بە ئافرەت دەربڕێ. بە پێچەوانەوە، ئافرەت – تاک و تەرای ناو داستانەکان نەبێت-، دەنا نەیتوانیوە ئەو تەلیسمە بشکێنێت و هەست و خشۆیستی خەی بەرامبەر بە پیاو دەربڕێت. کۆژاڵ پشبەکەی خشۆیستی لەگەڵ خشۆیستەکەی دەکات و، دەنیایە لەوەی کە ئەو لە شێوە سپییەکەدا، دێیباتەوە. لە دەڤەرەکەدا، کە خشۆیستی یەکێک بێت لە شتە قاچاغکراوەکان، چۆن دەتوانرێت بە ئاشکرا دەستنیشانی پەوانەکان بکرێت، کۆژاڵ، بە ئاشکاوی دەستنیشانی پەوانەکە دەکات و دەڵێت:
من و تە هەردەم شێمانە
کە تە زیاترت خش دەوەم،

یاخود من
دونە هەندە سەیری یەکترمان کرد
چاوەکانی تە هیلاک بوون
چاوەکانی من هەر گەشتر
ئینجا زانیم کە من زیاترم خۆش دەوێ...
(شەو ئاشتی پەنجەکان... ل ۹۱-۹۲).
هەر لەبەر ئەوەی لە کەمەگادا عیشق حەرامە، کەژاڵ لەو دنیایە، کە ئەگەر هەژدەک لە هەژان لە پەناوی ئەم عەشقەدا، سەر بنێتەوە، دوای خۆی کەس شینی بۆ ناگێڕێ و جگە لە چەند کورتە هەواڵێکی هەژنامەکان، ناویشی ناهێنن، چونکە خۆشویستی لە دڤارەکی سنوور تێلبێندکراو، بە عەیب و عارو شەرمەزاری، دەهێنە ژماردن و کەسە نزیکەکانی خەیشی، خۆی لە بە خاوەن ناکەن.
من دەمەوێ بە عەشقی
تە بمرم
بەڵام دەزانم، نە دەتوانن
شینم بۆ بگێڕن
نە دەورەن ناوم بێنن.
(شەو ئاشتی پەنجەکان...ل ۹۲).
بەراوردکردنی وەرینی گەڵای پایز بە وەرینی ماچی کچێک بە دەستگیرانەکەی، وێنەیەکی شیعری جوانەو لە شیعرەکی شیاویشدا تەوزیف کراوە. گەڵا لە حەزمەت پایزو، هەڵکشانی تەمەن، ئەمیش بە داخی ئەو بەربەستانەی کە بوونەتە ئاستەنگ لەبەردەم بەیەک گەیشتنیان... ماچەکانی ئەو، تەنیا لە حزوری نیگای خۆشویستەکەی، هەدی هەدی، بە خامۆشی دەورەن، بە ئەوەی ماچی هەقیقەت بکەن و ببنە دوو گیان لە یەک جەستەدا و، لەناو یەکتریدا، بتوێننەوە.
پایز هەنگاوەکانی ناو
گەڵاکانیش بەسەر ڕوخساری زەویدا
دادەبارن
گەڵاڕزانی من و تۆش دەستی پێکرد
درەختەکان گەڵاکانیان وەراندو
لەوەکانی من ماچ
ئەوان بە سەر سنگی زەوی
من بە نیگای سیحراوی تە.
(شەو ئاشتی پەنجەکان... ل ۱۰۵).
لە شیعری کوردیدا، بەو سیفەتەی زەربەی هەرە زەریان، پیاوەکان نووسیویانە، هەر خودی شاعیرەکان، خۆیان بە پێوولە چواندوەو، دەستگیرانەکانیشیان بە گوڵ و مەم چواندوە... هەر چەندە لە واقیعدا،

زۆترو زۆتر، کچەکان دەبنە قوربانی و زەر جارانیش، ئەو پیاوانەی کە بوونەتە پەروانە، وەک بەرزەکی بانان لەی دەردەچن و، کچەکانیش مەرگ و ئاگر، دروێنەی تەمەنیان دەکات. کۆژان، ئەمجارەیان، وەنە شیعریەکەی بەرواژ کردەتەوە، خەی کردەتە پەپوولەیەک و دەستگیرانەکەشی، بە هەموو زبریەکەوە، بە گوێ چواندوە. ئەو، لەردا دەڵێت:

کە من هێندە شەیدای تۆ بم
کە تۆ هێندە عاشقی من
دەبە من ببمە پەپوولەو
تەش گوڵەکی باخەکەی من.
(شەو ئاشتی پەنجەکان...ل ١١٣).

لەدوا جاردا، هیوای سەرکەوتن و بەخششی بەردەوام و جورئەتی بەردەوام بە کۆژان دەخوازین و، ئومێد دەکەین ببێتە یەکێک لە کەسگە پتەوەکانی داکۆکیکار لە مافەکانی ئافرەت و ، سەوڵەک بێت بە ئەو گەمیەی کە هەموومان دەمانەوێت بەرەو یەکسانی و ئارامیمان ببات.

* شەو ئاشتی پەنجەکان، کۆژان ئیبراهیم خدر، چاپی یەکەم، سلێمانی، ٢٠٠٠.
* ئەم وتارە پێشتر باڵوم کردەتەوە. بەبۆنەی مەرگی ناوادەی (کۆژان)ی هەمیشە نەمر، پەم باشبوو دووبارە باڵوی بکەمەوە.
* کۆژال، لە ساڵی ١٩٦٨ ، لە قەادزە لە دایکبووە. شاعیرەکی هەست ناسک و بە بەشت بوو... کەمێک شیعری لە دوو تۆی چەندین کتێب لە دوای خەی جەهەشتوە...شیعرەکانی وەرگێردراونەتە سەر زەربەی زمانەکان لە نموونەی؛ (عەرەبی، فارسی، ئینگلیزی، ئەڵمانی، ئیسپانی، ئەمازیغی،.....). دەیان لەکێنەوەی ئاسایی و ئەکادیمی ، لەسەر شیعرەکانی نوسراوەو باوکراونەتەوە. بە داخەوە، لە شەوی ٢٣/٤/٢٠١٨ دا، بە یەکجاری ماڵئاوایی لەکردین...جارەکی تریش بە داخەوە، بە مەراسیمی پرسەکەی کە زەر چەل و هەل، ساردو سە، بوو... دنیام ئەگەر ئەوە پرسەی زێ سیاسیەکی کورد با، زەر گەرم و گوەتر دەبوو...لەرەوە تەدەگەین کە ئەوەی لای سیاسی و سەرکردەکانمان قەدرو قیمەتی نەبێت، ئەوە شاعیرو ئەدیب و نووسەرەکانمانن. حەیف و مخابن بە نەتەوەیەک کە سەرکردەکانیان، ڕەز لە قەڵەم و نووسەرەکانیان ناگرن...!!!

کاریکاتێر – یەکپارچەیی.. جەبار

لە شاعیری چینی خاتوو (زایە هوایە) وە .. وەرگێڕانی: نێژاد عەزیز سورمە

(1)

ناسنامەیەکی شەواو
ناتوانم لە دادگادا
ددانی پێدا بنێم
بەفرم لە باخەڵی چەپ دایە و
ئاگر لە گیرفانی ڕاست
ئاگر دەکارێ
چۆلایی ، شار ، ماسی
بسووتێنێ ..
بەفریش پێی دەکرێ
ڕەوبان و تاوانان
داپۆشێ ..
تریفەی مانگم پێیە ،
بەڵام لە تاریکاییدا .
دار خۆخۆکم پێیە ،
لێ نایبینم گوێ بکا .
بەهارێکی دیماهی نەهاتووم پێیە
کەچی هەست بە زستان دەکەم .
بنیاتی کیمیاوی و حکوومەتی و مێزەخانەم دزی
کەچی هیچم نییە .. موفلیس .
من گوناهم
وازم لێ بێنە دوور بێم
من ،
لەسەر خۆمدا حەکەمم
ڕێ لە ڕۆحم بگرە
لە تاریکی شەوێکدا دەڕۆم
بێ شوێنەوار
لەم شارە دوور دەکەومەوە .

(2)

هەموو چین تەی دەکەم لەگەڵت بنووم
بەکاربێنی و بەکاربێی
جیاوازی چییە ؟
ئەگەر جیاوازییەك هەبێ
دوو جەستە
پێکدا دەدەن
هێز ،
گوێ بەهێز کرایەوە و

بەهاری چاوەوانکراو
گوڵێك هێنای
لەوە زیاتر نا ..
هەڵەیە وابزانین
ئەمە ژیانێکە
لە نوێدا دەست پێ دەکاتەوە .
لە نیوەی چین هەندێ شت ڕووەدەن :
گۆکان دەتەقنەوە ،
ڕووبار بە وشکی تێدەپەڕن ..
زیندانیی سیاسی و
کرێکارە لەبیرکراوەکان ..
ئاسك ، لەق لەقە تاج سوورەکان
بەر بۆردومان دەکەون ..
بە ناو ڕۆژنەی گوللاندا دێم
لەگەڵت بنووم ..
چەندان شەو کێدەکەمەوە
بیکەمە سپێدەیەك
لەگەڵت بنووم ..
بەناو چەنداندا ڕادەکەم و
چەندان لە من ڕادەکەن بێ یەکێك
لە گەڵت بنووێ .
ئاساییە
هەنگە پەپوولە بتوانن دەسخەڵەتم بدەن ..
لەوانەیە گومانم
پەسن بکاتە بەهار و
گوندی هنگدیان
بکاتە نیشتمانم ،
بەڵام ئەمانە هەمووی بیانوون
من شەوم لەگەڵ تۆدا بەسەر برد .

_____

ئاماژە

زایێ هوایێ : خاتوو هوایێ شاعیرێکی چینییە ، لەگەڵ لە دایك بوونیدا ، ئیفلیجی لە مێشکدا هەبووە ، لە گوندێکی دووردەستدا لە دایك بووە ، لە تەمەنی 19 ساڵیدا باوکی بەشووی داوەتە پیاوێك بە دەیان ساڵ لە خۆی گەورەتر کە پاشان بە کۆنی شوقەیەك بۆی لێی جیا

بووەتەوە .
سەرەتا چەند قەسیدەیەکی لە سایتێك بڵاوکردەوە کە بەخۆی بۆ خۆی کردبووەوە ، لە دواییدا سەرنجی هەندێ گۆڤار و بڵاوکراوەی ئەدەبی ئاکۆشا تا ئەوەی زۆرجار بە (ئیمیلی دیکنسۆن)ی چینیان چووانووە .
تا گەیشتووە بەوەی زانستگەی ستانفۆردی ئەمەریکایی بانگهێشتی بکا بۆ خوێندنەوەی شیعرەکانی .. بۆ دەقی شیعرەکانی هوایە بڵوانی : سایتی گۆڤاری کیکا

http://www.kikahmagazine.com/?p=5975

ڕەهێڵ … کۆبەرهەمی شیعری موکریانی ئامادەیە تا بڵابانی

بۆ خوێندنەوەی ئەم کتێبە کلیکی ئێرەبکەن ….

کوردایەتیی! … جیهاد موحەمەد

کوردایەتی، ئەو چەمکە سەقەت و ناوەڕۆک پووچەیە، کە عەقڵی مرۆڤکانی کوردی خستۆتە داوی خۆیەوە، چەمکێکە لە چەمکە ناسەنالستییە ڕەگەزپەرست و نەژادپەرستییەکانی تورکچێتیی و عەرەبچێتیی و فارسچێتییەوە هاتۆتە ئاراوە. ئەم چەمکە بووە بە عەقیدەتێك، کە: (لە پەناوی ئازادی و سەرفرازی و مافی نەتەوەی گەلی کوردا بکارهاتووە و بکاردەهێنرت، بۆ ئەوە هاتۆتە کایەیی

سیاسییەوە، کە گەلی کورد ئەبەت خەبات و تێکۆشان بکات بۆ رزگاربوونی لە چەوساندنەوە نەتەوەییەکی، زیاتر لەوەو سەرچاوەی گرتووە، کە چەن دەبەت گەلێکی دەرینی ناوجەکەیە و مێژووی خۆی هەیە، زمان و کولتووری تایبەت بە خۆی هەیە، جوگرافیایەکی سیاسیی داگیرکراوی خۆی هەیە، کەچی لە لایەن شۆفێنیزمی عەرەبیی و تورکیی و فارسییەوە دەچەوسێنرێتەوە و زمانی لە زەوت دەکرێ و کولتوور و ژیانی تایبەتی خۆی لە زەوت دەکرێ و رێگەی پێ نادرێت وەک و دەوڵەتی سەربەخۆی خۆی هەبەت و وەک گەلانی عەرەب و فارس و تورک (شکۆمەن)دانە بژی!). کەچی هەر خودی ئەم چەمکەیە، بووە بە کەشێکی گەورە لە بەردەم نەکرانەوەی عەقڵی کورد و خە دەربازکردن و رزگارکردن لەو عەقڵیەتەی، کە هەموو گەلانی ناوچەکە بە گەلی کوردیشەوە دەناڕێنن بە دەستیەوە.

پێش هەموو شت ئەگەر وردبینەوە، لە گەلانی ناوچەکەو، لەو گەلانەی، کە بە حسابی کورداییەتی (شکۆمەند و بەڕێزن، رزگاریان بووە لە چەوساندنەوەی نەتەوەیی)، لە راستیدا ئەگەر بە جۆرێکیش لە جۆرەکان رزگاریان بووبێت لە چەوساندنەوەی نەتەوەیی، ئەوە لە چەندین رەهەندی ترەوە دەچەوسێنرێنەوە، وەک لە بابەتی-مێژووی ون و پێ لە کێشەمان لە کۆنەوە سەرچاوەی گرتووە -خستمە روو، کە گەلی کورد پێویستە لە هەموو رەهەندەکانی ژیانیەوە وەک خود، رەگەز، نەتەوە، چین و ئیکۆلۆژی رزگاری بێت و نەچەوسێنرێتەوە، بە هەمان شێوە ئەمڕۆ بە هەموو گەلانی تر راست و دروست و مافی ڕەوای خۆیانە، بۆیە لەم روانگەیەوە، تێبینی دەکەین، گەلانی ناوچەکە لەم روانەوە نە رزگاریان بووە، نە شکۆمەندن و نە بەڕێزدارن و نە ژیانێکی شایستەیان وەک تاک و وەک کۆمەڵ و میللەت هەیە، هەمووەیان چەوساوەی دەستی چەوسێنەرێکن، کە پێی دەوترێت(حکومەتانی ناسیۆنالستیی، یان حکومەتانی دینیی).

گەلی کوردیش لە ناوچەکەدا، لە سەرجەمی ئەم رەهاندانەوە چەوساوەیە، بە واتای خودی مرۆڤی کورد وەک تاک، بە واتای رەگەزیی، نەتەوەیی، چینایەتی و ئیکۆلۆژیی. ئەم هەموو چەوساندنەوەیە لەسەر گەلی کورد بووە بە ئەبجەکتیڤێکی بەهێز و ئاشکرا و بوون، مەسەلە سەبجەکتیڤکەشی کۆمەڵک کەس یان حیزب ویستوویانە ئەم مەسەلە ئەبجەکتیڤیە بقۆزنەوە و بە ناوی شۆڕش و بزووتنەوەی رزگاریخوازی گەلی کوردەوە، ئەوە سەد ساڵ زیاترە خەڵکی ڕشووتی کوردیان کردووە بە سوتەمەنی ئەم بۆا و ئایدۆلۆژیای خۆیان. تا ئێرە ئاساییە، ئەوەی، کە ئاسایی نییە و لە ژێر تێبینی و ڕەخنەی

ئەوەیە، کە سەبجەکتیفەکان لە ئاستی ئەبجەکتیفەچەوسێنەرەکەدا نیە، زۆربەی شۆرشکان کەسانکی ئاغا و دڕبەگ و شێخ و مەلا و یان چەند حیزبێک، کە بە هەمان شێوە، بیر و هزریان لە خولگەی دڕبەگایەتی و بۆرژوا دواکەوتووەکی ناوچەکەدا گیری خواردوە و، هەرگیز نەیتوانیوە ئەم عەقڵیەت و مێنتالیتەتەپڕێنن، بەڵکو بە هیچ جۆرێک گۆڕی کورد بەم جۆرە و بەم میکانیزمە نەیتوانیوە و ناتاونێت بگات بە مافە ڕەواکانی خۆی و رزگاری نابێت لە دەست چەوساندنەوە. ئەو هەموو شکستەی، کە بە گۆڕی کورد کراوە، جگە لە درێژە پێدەری ناسیۆنالستییە چەوسێنەرەکە، یان شۆڤێنێتی دینیی و ناسیۆنالستیی زیاتر شتێکی تری بەرهەم نەهێناوە.

ئەگەر وردبینەوە لەو هەموو قوربانیە مرۆڤیی و فەرهەنگیی و زمانەوانیی و ئابووریی و دارایی، کە ٢٧ساڵە حوکمڕانی خودی گۆڕی کورد لە کوردستانی باشوردا سەپاندویانە بەسەر گەل و کەمەگەی کوردی باشوردا، خۆ ئەم، نە خواست و ئارەزوویان بووە، نە حەزیان پێکردووە، ئەوەی، کە ئەمەی پێ دروستکردوون، مێنتالیتەتی دڕبەگایەتیی و بۆرژوازیە دواکەوتووەکیان بووە، کە نەیاتوانیوە و ناتوانن خیانی لە رزگار بکەن. لەسەر دەمی (شۆرش)ەکانیانەوە هەمان کار و کردەوەیان کردووە لەگەڵ هەموو پێشمەرگە و ئەو خەڵکە ستەمدیدەیی، کە سوتەمەنی بوون بیان و خۆشیان ویستوون و ئەم هەزانیان پەرستووە وەک هەزگەلکی رزگاربەخش و بوەر و ئازا حسابیان بۆ کردوون، بەڵام چونکە ئەم هەزانە نەیانتوانیوە خیان رزگار بکەن لە فەرهەنگی حوکمڕانی ناوچەکە، کە بنەمای سەرکی چەوساندنەوەی گەلی کوردبوون، بەڵکو جیاوازییکی ئەوتۆ نابینین لە نێوان حوکمڕانی کوردستان و حوکمڕانی شیعەگرایی شۆڤنیکەی عێراقدا. بەم پەروەردە و فەرهەنگە دواکەوتووەوە، هەتا هەتایە هەموو گەلانی ناوچەکە و گەلی کوردیش دەبێت بنەبڕێنن لە ژێر چەوساندنەوە و کۆیلەبوونداە.

جیهاد موحەمەد/ کوردستان
٢٧/٤/٢٠١٨

پارتی لە کوێی کەوتندایە؟ ... چالاک ئەغجەلەری

ئەم پرسیارە زۆرێک لە شەقڵکاران بە تایبەت ڕەخنەگرانی دەسەڵاتی کوردی هەمیشە بڕێی چاوەکانیانبەرز کردەتەوە بڕامبەری، هەردەم بە وەڵامێکی دروست و موقنع دڵگەرەن، لە کنێی مژووە دەست پێکەین تادەگاتە خەسڵەتە کەمایەتی و سیاسیەکان کە ئەم هەڵزەی بە پێوە ڕاگرتووە. هەرووک سەرەتایەهنگاوە یەکەمکانی لە ناوەاستی چلەکانی سەدەی ڕابردوو دەستی پێکرد ، سەردەمانێک هەر لەدوایشەی کاولکاری دووەهەمەوە کاروانێکی کەوتە جوڵە ، جوڵەیەک پێچراو بە مەتیقی فەلسەفەیدەروەی خێی هاوزەمان خودی فەلسەفەکەش بڕکەوتنێکی هەڵگیرسان لە نێوان فەلسەفەی نەتەوەیی بەرزگاری گەلان بڕامبەر بە بیر وباوەڕی سوسیالیستی کە شنەکەی لە ساڵی ١٩١٧ ڕ بە دواوە زۆریکلە کەمەگەی ژێر دەستی گەلانی سەرمەست کرد بوو، بەم هەیشەوە کەمەگەی کورد لەڕێیموعەلیمەکانی ئەودەمەوە ئەم فەلسەفەیە وەک ڕەگ چارەی ژیانی ژێردەستەیی کردیانە ژەمە خەراکیبنەڕەتی هزری کەمەگەی کوردەواری بەگشتی بە لادە نشینەکانیشەوە (خانەقوڕەکان)!! هەرچەندەوەرگرتن و هەزمکردنی ئەم جۆرە فەلسەفانە بە تاکی شارنشین (خوێندەوار) ی ئەوکاتە دوژار بووتاوەکو بەووی جوتیاری بکەیتەوە، سەرباری هەموو ئەمانە بە خێی خودی فەلسەفە هەنراوەکانزادەی ناخی کەمەگەکە نەبوو لەودەمدا و بگرە تا دەگاتە ئەمەش .

بە هەنانی ئەم فەلسەفە نەخەمیوانە لە ژیانی سیاسی کەمەگەی شەرقیدا بە تایبەت لە ناو کوردا وەکسەرچاوەی چارەسەر ، شەمەندەفەرکەی کردە سەر سکەی مەدەرنە، لە کاتکدا مەدەرنە بە خێی زادەیکەژیەکەی دوو شەڕی گەورە بوو کە ژیانی سیاسی و کەمایەتی ڕەژاوایەکانی شەقاند ،ئیندیڤیجوالیزم (تاکەتی) نەهشتنی جیاوازی نێوان تاکەکان وەک پرسێکی بابەتیانە لە هەناویمەدەرندا بووە هەزی ئەو مەکینەیەی لە بازدانی نێوان سەدەی ١٩ بە ٢٠ بوو بڕامبەر بەگەانکاریەکانی ژیانی سەردەم.
بەڵێ .. نەخەمین و ئامادە نەبوونی دونیای کوردی بڕامبەر ئەم هەژانە و بەزەر ڕاکشان و پووکانیئایدیا هاوردەکان بووە سەرەتای هەڵەیەکی بەردەوام بە پرسی سیاسی کورد لە ناوچەکە.

بەدیاریکراوی ئامادەنەبوونی مەتیقکی بە هەز و تەندروست لە

ژیانی بزوتنەوەی سیاسی کوردیدا هیچ وەختێک نەبووە و نەبێت سەنگەری پارێزگاری ژیانی کۆمەڵایەتی و سیاسی خەڵک، بە نموونە کاتێشەشی کوردی لەو پەڕەی بەهەزیدا بوو(ئاستی سەربازی) لە شەست و سەرەتای حەفتاکان ، لە ئان وساتێکدا بووبە هەم و دیار نەما ، لەم وەستگەیدا نابنرێت فەرمی کوردایەتی وەک هێگەی چارەسەرئەنجامەکەی خەی پەکابێت ، لە کاتێکدا نموونەی بە پێوە وەستانی زایونیزمی یەهودت دەبینیت ، ئەوکاتسەردەوای وەئامەکان چنگ دەکەون ئەگەر مەبەستمان بێت.

لەرەدا هەندەی سەرکردە و دەست پێشتووی سیاسی نا مەفەق بوونە بەرامبەر بەم ئاراستەیە ،خەکیئاسای تەنها باجەکەیان داوە، ئەویش بە گەورەترین سەرمایە کە بەخشینی ڕوح(خوێن) ە، ئەمە جیا لەهەرەسی بەردەوامی ئابووری و سیاسی و کۆمەڵایەتی.

بەردەوامیدان بەم هەڵە سیاسیە درێژەی کێشا ، هەرچی چیا و دەشت و دێ هەیە لە کوردستان بوونەشوێن و شەڕگەی ململانێیەکی سیاسی و عەسکەری بە ئامانجی بچوکردنەوەی یەکتر و خەنیشاندانیانوەک ئایکەنکی سیاسی فریادڕەس بە دونیای کوردی.

بەدوای گەڵانکاریەکانی ناوچەکەو عەراقدا ، هەڵەک ڕەخسا لە زادەی سەرکێشی و هەڕەیدیکتاتۆریەتیەوە ، ئەم فیگەرە ئەساسیانە بەو مەژووەی پێشترەوە هاتنەوە گەڕەپانەکە ، بەهەمانپاسیڤی دونەوە بەروەووی ژیانکی تەواو جیاواز لە دونە بوونەوە ، فەرمی بەڕەوبردن و ڕەکخستنیکەمەگە ، شەقاو هەڵنان بە ناو دونیای کەبەکەی مەدەنی و هەڵبژاردن ، بەڵێ ئەنجامەکەیمان بینی کە تاچەند ئەم فیگەرە سیاسیانە دەتوانن هەزمی یەکتر بکەن!!؟
شەڕی ناخە نموونیەکی تر لەشکست و هاوکات هەنانە سەر شانی ڕەقیب وەک فریاد ڕەس بووبەشک لەو کوردایەتیەی تاکی کورد بەردەوام باجی بەداوە .
بەدوای ڕوخانی حزبی بەعسدا ، وەستگەیکی تری کردوە بە هەزە رکابەرەکانی کوردایەتی ، هەرچەندبەرژەوەندی ئابووری پردەک بوو بە پشتیوانی یەکتر بەرامبەر بە عەراقی نوێ، جارێکی تر لەمهەنگاوەشدا لەگەڵ ئەوەی هەموو پێکەا هاوپەلی سیاسی بوون سەرکەوتوو نەبوون ، بەهەی چاوچنۆکیسەروەت وسامانەوە کەوتنە داوی تەڵەی حکومەتەکانی عەراقەو ئەنجام جارێکی تر خەڵک کەوتە باجدان.

هاتنی داعش و بەرز بوونەوەی کەرڤی کورد تا ئەندازەی لە خەبایبوون و دیراسەنکردنی واقعی سیاسیناوچەکە ، هەروەها بە

هەواجدانی ئەو فەرمە فەلسەفیە کوردایەتیە سەقەتەی کە درێژکراوەی چلەکانیسەدی پێشوە کەوتنە داوی شکستی یەفراندەموە ، ئاکامەکەی دواهەناسەی ئەو باهۆنەی خەیانیان پێداهەواسی فش بووە و کەوتە زەوی و تەواوی ئەو ناوچانەش کە بەشکەن لە هەرەمەی کوردستانگەیەوە دەخی پێش داعش و دەوڵەتی فیدرال کەنترۆڵی کردوە ، لەموە فەرمی ١٦ی ئۆکتۆبریانداتاشیوە بە خستنە ناو تابوتی خیانەتی هەندە کەس بە هەر چی دەرباز بوونی خەیان لەو شکستەی کە١٦ ی ئۆکتۆبەر ئەنجامی ئەو ئەزموونە دەڵاوەی یەفراندەم نە وەکو هەکار بێت.

لەرەدا دەبێت ئەوە ببینین ئەمە لە هەموو هەزەک زیاتر پارتی دەستی بەسەر ئەم فەرمە لە کوردایەتیداگرتووە ، لە پاڵ ئەمەشدا شادەماری ئابووری هەر بە گیانی ئەو هەزەدا هاتوچۆ دەکات، کوردایەتی وخەبات بە پارتی چەن دەستی پێکردوە هەر وەهاش هەشتوێتەوە، هەژگارەک یەکێتی نیدەهەشتپەلبهاوژێ بەنام بەهەی تەکچوونی ناخەی یەکێتی و پارچە بوونیەوە پارتی کەوتە سەرخەت ، هەرگەیانەک لە بەرژەوەندی ئەودا نەبێت ئیمکانی جوڵەکردنی نیە، یەکێتی نەوەتەکان و ئەستا (یەکێتی،گەیان و هاوپەیمانی) بە پارتی ئاسمان و ڕیسمانی فەرق، لەمە بەدوا پارتی پێویستی بە تفەنگ نەماوەخەی یەکلا بکاتەوە ، ئەمەش بە چەند هەکارەک یەکەم خاوەنی ئابوریەکی تەکمەیە وەک حزب ،دووهەم کوردایەتی بەو فەرمەی خەی مەبەستێتی یاری پێدەکات ئایکۆنەک سیاسی بوێری ئەوەی نیبەڕووی بوەستێتەوە لە کاتکدا ئەم بوێریە ئەنجام دەبێت دەستی بە ببڕێت ، سەهەم بەردەوامیدان بەلەکاگیزم و پەرژینکردنی دەسەڵاتی خەی ، چوارهەم بەهەزی رکابەرەکانی بەتەواوی هەزە سیاسیەکانەوەو هاوکات سەرقاڵ کردنیان بە ناکۆکیەکانی یەکترەوە ، پێنجەم بەکارهێنانی هەزەکانی تر لە دەسەڵاتدا وەکوئەوەی خەی مەبەستێتی، دوا خاڵ نەبوونی بوێری هیچ هەزەک لەدەرەوەی پارتی بە دیسکەرسەکیجیاوازتر لەوەی پارتی کاری بە دەکات لە پەیوەند بە پرسی کورد و کوردایەتی.

ئەنجامی ئەم جۆرە لە کاری سیاسی پارتی و هەسوکەوتکانی لە ناخەدا دەزانێت چەن بەرخود لەگەژینگەی خەی بکات ، دەنگدەرانیشی بەشکی دانەبەاوی فەرمی دیوخانە ، هاوکات پێش نەکەوتنیئاستی هوشیاری کەمەگە فاکتەرکی بەهەزە بە ئەم جۆرە ئایکۆنانە، هەر هەزەکیش مەبەستی بێت بەئاراستەی پارتی هەنگاو بنێت بە دوو دەی دەبێت پاش ماوەی پارتی بچنێتەوە.

دوا پێنتم بۆ هەڵبژاردنەکانی مانگی داهاتوو کە پارتی بایکۆتی کێرکوک ئەو ناوچانەی کردوە ،دەریدەخات کە پارتی بۆچی ئاراستەیەک شان دەکات !!، هەر هێزێک مەبەستی بێت کابری سیاسیپارتی بکات دەبێت تواو جیاوازبێت بۆ پێچوانەوە بەم فەرمەی هێزکانی تر کاری لەسەر دەکەن دەنیابنپایەکانی پارتی زەر لەوە بەهێزترە بۆ پاڵچکەکانی ئەوە بکەوێت.

راخستنی فەرشی سوور بۆ داگیرکەرێکی کوردستان! … ڕەزا شوان

کە زانیم سەرۆک وەزیرانی عێراقی شیعستان دەیەوێت بچێت بۆ سولەمانی و بۆ هەولێر لەو باوەڕدا بووم، کە خەڵکی ئێم دوو شارەی باشووری کوردستان، لە دژی سەردانی عەبادی ڕاگەزپەرست و شیعەپەرست، لە دژی داگیرکەرێکی خوێنڕێژ، کە دەستەکانی بە خوێنی دەیان کورد سوورن، گەورەترین خۆپیشاندانی ناڕەزایی سازدەکەن وبۆ دەیان لافیتەش بەرزدەکەنەوە و کردەوەکانی عەبادی شەرمەزاردەکەن.. چونکە هەشتا ساڵێک بەسەر ئەو تاوانانەی لە ڕۆژی (١٦ی/ ئوکتۆبەر/ ٢٠١٧) دا لە دژی گەلی کوردمان ئەنجامیدان تەنەپەیون.. بۆ بەیاری عەبادی (سوپا دەندە) کەی و (حەشدی وەحشی) و (تەرەسی سەوری ئێرانی) بۆ زۆبەلاحترین هێزەوە پێلاماری کێرکوک و دوز و خانەقین یان دا، ناشبێت (کەواسووڕانی پێش لەشکری داگیرکەر ـــ کێرکوکفرێشان) لەبیربکەین، کە ڕەشکی زەر ناپاکیان هەبوو لە بە دەستەوەدانی کێرکوک. ئەی ئەو هێزەی عەبادی نەبوو کە بە دەیان کوردی سفیلیان لە کێرکوک و دوز و خانەقین کوشت؟ بەسەدان ماڵ و کۆگای کوردیان تاڵانکردن و سوتانیان و تەقاندیانەوە، زیاتریش لە پەنجا پێشمەرگیان شەهیدکردن و زەریش بڕینداربوونە بە تانکی ئەمریکی لاشکانیان پانکردنەوە؟ ئەی ئەو هێزەی عەبادی نەبوو دەستدرێژیان بە ئابڕووی کورد کرد؟ تا ئەمڕۆش نزیکەی دوو سەد هەزار کوردی خەڵکی کێرکوک و دوز لە ترسی (حەشدی وەحشی) ی بەڕەوشت، ناوەرن بە کێرکوک و دوز و شەنگار بگەڕێنەوە، چونکە ئەمانە لە داعش پیستر و

دەندەتر و بەرەوشترن. سەرانی کورد هەموو ئەمانەتان لەبیرکرد؟! ئەی هەر هەزەکەی عەبادی نەبوو کە لە کەرکوک و دوز و خانەقین، بەرزیزیان بە ئاڵای کوردستان و بە بەها پیرزیزیکانی کورد کرد؟ عەبادی ڕەگەزپەرستیش دەستخۆشی لە ئەنجامدانی ئەم تاوانانە کرد و بە سەرکەوتنەکی گەورە ناوی بردن و ناویان دەبات.. ئەی هەر عەبادی نییە کە درێژە بە سیاسەتە گاوەکەی نوری مالیکی هاوبیر بەگەنی دەدات و مۆچەی فەرمانبەرانی کوردستانی بڕی، بە برسیکردنی گەلەکەمان؟ ئەم بەڵە پارێیەش کە لەم دوو مانگەدا وەکو خەرپەکردن بڕی ناردوون، تەنها بە بانگەشەی هەڵبژاردنە.. هەر کاتەکیش ملکەچی بەیارە تاکەویەکانی نەبن، دووبارە ئەم چەکەی بەرانبەر بە گەلی کوردمان بەکار دەهێنێت.. ئەمەش تەنها لە دیکتاتۆرێکی ڕەگەزپەرست دەوەشێتەوە.

عەبادی ڕۆژی چوار شەممە (٢٥ی/ ئەپریل/ ٢٠١٨) سەردانی شاری سلەمانی کرد و لە فڕۆکەخانەی سلەمانی لە لایەن سەرکردە باڵاکانی یەکێتی نیشتمانی کوردستان و حیزبەکانی تریەوە پێشوازی لێکرا.. ڕۆژی پێنج شەممەش (٢٦ی/ ئەپریل/ ٢٠١٨) سەردانی هەولێری کرد، سەرۆک وەزیرانی کوردستان فەرشی سووری بە عەبادی کە داگیرکەرێکی کوردستان ڕاخست و دەستی خستە نێو دەستی و زۆر بە گەرمی پێشوازی لێکرد.. بەڵێ دەسەڵاتدارانی باڵای کوردستان فەرشی سووریان بە داگیرکەرێکی ڕەگەزپەرستی کوردستان ڕاخست.. عەبادی بە ئەوە نەهات کە مژدەی کارەکی باش یا کردنەوەی دوو پرۆژەی ئاوەدانی لە سلەمانی و هەولێر بدات، بە ئەوە نەهات داوای لێبووردن لە گەلی کوردمان بکات لەمە ئەو تاوانانەی لە کەرکوک و دوزدا دەرهەق بە کورد ئەنجامیان دان..
جا نازانم سەرانی کوردمان بە هێندە نەفس نزمن و خۆیان بە کەم و دەزانن؟ هەر بە ئەوەی لە دەسەڵات و لە پستەکانیاندا بمێننەوە؟ کەچی پارتی بەیاری ئەوەی دا کە لە کەرکوک دا بەشداری لە هەڵبژاردنەکانی پەڵەمانی عێراقدا ناکەن.. چونکە بەشداریکردنیان دانانە بە ڕەوایی داگیرکردنی کەرکوک.. ئەی باشە پێشوازیکردنتان لە سەرۆک وەزیرانی عێراق و ڕاخستنی فەرشی سوور بە داگیرکەری لە (سەدا پەنجا)ی خاکی باشووری کوردستان، دانان نییە بە ڕەوایی داگیرکردنی کەرکوک و دوز و خانەقین و مەخمور و شەنگار..؟؟ ئەی بارەگاکانتان لە شاری کەرکوک و لە دوز و خانەقین لایەن حەشدی وەحشییەوە تاڵان نەکران؟ تا ئەمەش حەشدی وەحشییان تێدان، ئەوە ناوەرن بچنەوە بە کەرکوک، ئەی ئەمەتان دانان نییە بە داگیرکردنی کەرکوک؟ کەرکوکفرۆشانیش لە سولەمانی و لە هەولێردا پاڵیان

لەداونەتەوە و بە سەردانەکەی داگیرکەری کەرکوک بە سولەمانی و هەولێر رووخاش و دڵخۆشن.

عەبادی لە ئەمەدا درۆژە بە پیلانە گاوەکەی رژێمی بەعس دەدات، بە شێوەی چەتر درۆژە بە بەعەربکردن و بە شیعەکردنی پارێزگای کەرکوک دەدات.. ئەمەش یەکێکە لە ئامانجە سەرەکییەکانی بەرنامەی لیستەکەی.. عەبادی بە ئەوە سەردانی سلەمانی و هەولێر کرد، رەنگە سەردانی دهەکیش بکات، بە پشتگیریکردن لە کوردە خۆفرۆشانەی خۆیان لە لیستەکەیە عەبادی دا کاندید کردوون.. ئەو کوردە خۆفرۆشانەی کە لە لیستی داگیرکەرێکی کوردستاندا خۆی کاندید کردوون و دەیانەوێت ببن بە جاش پەلەمانی و بە نۆکەرێکی داگیرکەرێکی کوردستان، بە لای ئەمەوە زۆر ناپاکتر و نامەردترن لەو جاشانەی کە چەکیان لە دژی کورد هەڵگرتن.. تا ئێستا جاشی پەرلەمانیمان نەبوو، وا خەریکە ئەم جۆرە جاشانەش لە کورد دا پەیدا ببن.

دەبوایە بە سەدان کورد، لە بەردەم فەکەخانەی شاری سلەمانی و هەولێرد دا، لە دژی سەردانەکەی عەبادی بوستبانایە و هاواریان بکردایە و عەبادییان شەرمەزار و رسوا بکردایە، دوایان بکردیان کە بدرێتە دادگا بە دادگایی کردنی، چونکە تاوانی جەنگی لە دژی سفیلی کورد ئەنجام داوە.
عەبادی دەیەوێت درزی ناکۆکییەکانی ریزەکانی کورد گەورەتر بکاتەوە، چونکە باش لە خاڵە نەرێنی و لاوازەکانی سەرانی کورد گەیشتووە، باش هەیسەنگاندوون کە هیچیان لەباردا نییە و هیچیان لە دەست نایات.. ئەوەش دەزانێت "لایەنە کوردییەکان لەسەر ئەوە رێکەوتوون کە رەنەکەون"
سەرکردە کوردە عەراقچییەکان، هەندە لە رووی داگیرکەرانی کوردستان خۆیان بەکەم و بە بەدەسەڵات دەزانن، بۆیە عەبادی بە هەندیان نازانێت .

راخستنی فەرشی سوور بە داگیرکەرێکی کوردستان، زۆر شەرمەزارییە بە سەرانی کورد.. عەبادییەکی رەگەزپەرست، کە بە دژیان کەشێی بە کورد دروستکردووە، رۆژ لە دوای رۆژیش کەشێی زیاتری بە دروست دەکات و، دانیش بە مافە رەواکانی کورد دا نانێت، دەیەوێت فیدرالی باشووری کوردستان لە ئێتنەمیەیە کارتۆنییەکەی سەدامیش کەمتر بکاتەوە.
عەبادییەک ئەمە کردار و نیازی گاوی بێت.. بە دەبێت سەرۆک وەزیرانی کوردستان و بەرپرسانی حیزبە کوردستانییەکان، بە گەرمی پێشوازی لێبکەن و فەرشی سووری بە رابخەن و دەستبخەنە نەو دەستی داگیرکەرێکی کوردستانەوە؟!

ئێغر … سەردار جاف

هێ پەرییەکەم ….
لە منادانی ئیشقما
تەنها لەوێ وێنەی تۆیە
تۆیش گاسنی ئومێدمت تێکشکاند و
لە دەسرازەی خەونەکانم
باوەشك خەمی نارنجیت جێهێشتووە
لە تەك پیاسەکانی ئەستێرەی ژینم
هێگر بوویت و دانابەزی
چەن سەفەرکەی
دوور دوور بەزی
دێمت لە گەڵ تاشەبەردی شێلگیرانەتا بردووە
هێ پەرییەکەم ……
ئەوە هەر تۆی
لە گەڵ زەردەی تیشکی خۆرا
هەموو دەمێ لە دەرگای پەنجەرەم دەدەی
ئاشنای چاوە پێ لە فرمێسکەکانم بە
ئەوە تەنها و تەنها منم خولیام پێتەوە گرتووە
هێشتان لە هەناسەی منا
لە هەڵکشانی هەورازی دێما خۆو مەڵاس داوە و
گۆی سۆزت پەخش دەکەی
چما چاوی بەزەیی تێ
ڕۆشنایی خوێنمی دیتووە
هێ پەرییەکەم
وێ وێ بووم و
دێم لە جۆلانەی سەفەری ئێسڵێ و سوید و تەکساس
لە نێو جوانی سڵێمانی
شەقام بە شەقامی شارت
ئاخر خێ من هێشتان نەچووم
هەر لە کەلاوەی تەمەنی رابردووما قوتار دەبم
ئەو خەیاڵە بۆق نین و سەر ئاو نابن
ئەوە لەتەك جەستەی منداپە و گەنیووە

هێ پەرییەکەم ….
تێ خ□□کە سوورەی خوێنمی
باوەڕ ناکەم بە سانایی ماڵئاوایی لە من بکەی
دەست لە ملی گاف و ڕ و یی و میما بنێ و بیرم بکە
ئەو یادانە شیوەنێکن لە هەنسکما ڕانیشتووە
لە سەر باڵی
چرپەکانی بای ئەستێرە
کۆافەیەك شەونم بە دیاری بهێنە
حەسرەتەکان ناگەنە گ□□ەی لێژی
ئێغرت کرد
گریانی خەست دەڵەمەیە و وا پێ دەگا
لە دێ و هزر چێ بووە
هێ پەرییەکەم ……..
خوا ئافاتم بێ دەنێرێ
ئاهورامزدا خەرابات
فریشتە تاریکستان و
ئاونگیش شەستەبارانیی
گوناە باوەشم پیا دەکا
سزا پەتم لەمل دەنێ
روحم ئیدی ڕێشتووە
هەش بە سەرم
تاڵە موەکانی قژم
ئیتر هەرگیز نابنە نیگای ژنێکی تر
هەدەوەڕێن
وەك شڕپەنجە لێ دەبنەوە
ئەو پەتەی تێیش
قەنارەیە و ملمی بە سەر ڕانیشتووە

ئەمانیا
2018 / 4 / 27

دەزەخە ژن … ستار ئەحمەد

بۆ لەگەشەی ترسەوە
جلی خۆ کوشتن بپشە
گومان لەتەوقی سەرت بدە
لەرۆەوەکانەوە
لەهاوجووتی خۆت بۆوانە
هەتا دەتوێیتەوە
لەژێر پۆاوو
پاژنەی سەرسمی خەکا
بمرە ..بەتاسەوە
لەچۆڕی ئەوین بۆبەشبە
پێستەی مرۆڤبوون فۆدە
لەگەڵ گاشەبەردی ڕۆگاو
نسرمی چیاکان جووت بە
سەرت بۆچییە
کەبیرۆکی ڕووناکی تیا نەبێت
ئەندامەکانی لەشت هەمووی زیادن
کەتۆ بەکاریان ناهێنی و
هیچ نابیستی
تۆ پەیکەرۆکی ڕووخاوی
تابلۆیەکی
لەکینە
گومان
ترس و
خۆپەرستی
ئەوە تۆی
جگە لەگیرفانۆك پارە
هەستۆك نییە
ڕۆحت بە بەرابکا
دێت کراسۆکی چۆکنە
وێژدانت
بنمیچی گرتووخانەیە
زارت تووڵە مارۆك سۆە
نیشتمانت دەزەخۆکە
لەژانو سۆی داۆمان و

گەی داوەن
دەرچووی ئەزموونی زیندانی
بەوانامەی خەکوشتن و
خوەن مژینت وەرگرتووە
هەرچی بکەی
ناتوانی لەپەیوەستی ستەم و
ئینسان سەربەین
بچیتە دەر
تە ئالوودەو
بەردەبازی بە پەیکەر